

MOKSLO LIETUVA

2006 m. birželio 22–liepos 5 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 12(346)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Išėjusieji sugrįžta

Dailininkų Viktoro Petravičiaus ir Antano Tamošaičio 100-osios gimimo metinės Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerijoje *Židinys* buvo paminėtos labai prasminga mokslinė konferencija *Kultūrinė emigracija. Istorinės patirtys ir aktualijos*. Renginys vertas, kad apie jį žinotų ir daugiau skaitytojų, nes buvo pajudintas tos lietuviškosios dailės, meno ir kultūros klodas, kuris ligi šiol pačioje Lietuvoje buvo menkai žinomas. Tai kažkur anapus mūsų žinojimo glūdintis lobis, kurį dar reikia aptikti, rasti, suvokti, perprasti ir padaryti lietuviškosios kultūros savastimi. Šitai ir mėgina daryti konferencijos organizatoriai, kilniam tikslui pasitelkę gražų dailėtyrininkų ir menotyrininkų būrį iš Vilniaus dailės akademijos, Vytauto Didžiojo ir Šiaulių universitetų, Kultūros, filosofijos ir meno instituto, Kazio Varnelio namų-muziejaus, Lietuvos dailės muziejaus Prano Domšaičio galerijos.

Atsidūrę anapus ribos

Ko gero, kiekvienas konferencijos dalyvis turi ir savo asmeninį santykį su išėivijos daile ir konkrečiais jos atstovais. Vilniaus dailės akademijos prorektorius menui ir mokslui prof. Arvydas Šaltenis prisiminė, kaip iš lietuviškosios provincijos atvykęs studijuoti į Vilnių, būdamas pirmame ar antrame kurse, bibliotekoje pamatė Viktoro Petravičiaus raizinį *Marti iš jaujos*. Pradedančiam eiti tapybos keliu smalsiam jaunuoliui V. Petravičiaus raiziniai padarė labai didelį įspūdį, juolab, kad vyresnio kurso studentas Petras Repšys, atvertęs albumo lapus, rodė kaip nepaprastą vertybę: „Pažiūrėk, čia tai daiktas, stebuklas...“

Nukelta į 2 p.

Žiemgalos malūnas

Gedučiuose išliko vienintelis Teodoro Grothuso laikus menantis pastatas

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Neskubrų Žemelio gyvenimo ritmą birželio 9 d. šiek tiek pažvalino Theodoro Grothusso fondo atstovų viešnagė šiame Žiemgalos miestelyje. Taip pat pagyvėjo Gedučių rintis, kur motinai priklausiusiame dvare prabėgo pirmojo mūsų krašto fizikochemiko Teodoro Grothuso vaikystės ir jaunystės metai. Gedučiuose mokslininkas gyveno ir paskutiniuosius 13 savo gyvenimo metų, kai praeityje liko trumpos studijos Leipcige ir Paryžiuje, lankymasis Romoje ir Neapolyje. Vis labiau yrantis sveikata jį rišo prie šios pradinės ir, deja, baigtinės jo gyvenimo vietos, nes kitos artimesnės ir nebuvo. Gedučiai – ne pati tinkamiausia vieta moksliniams eksperimentams, be kurių neįmanoma įsivaizduoti šio žmogaus, bet gal kartais ne tiek pats žmogus, kiek vieta jį pasirenka ir pririša prie savęs. Teodorui Grothusui, matyt, taip įvyko.

Apie tai skaitykite 8 p.

Gedučiuose, Lietuvos pakraštį

3 p.

KRIZĖ
FILOLOGIJOS
FAKULTETE

4, 5 p.

ŽMOGUS
IR JŪRA

7, 12 p.

APIE
SUSLĖGTA
ŠVIESA

10-11 p.

KOKI
VANDENI
GERIAME?

14-15 p.

AMŽIAUS
PROJEKTAS

Mokslinėje konferencijoje „Kultūrinė emigracija“ Vytauto Didžiojo universiteto literatūrologė dr. Dalia Kuizininė apžvelgia lietuvių egzilio kultūrą

Išėjusieji sugrįžta

Atkelta iš 1 p.

Taip tegul ir pamažu, bet plėtėsi pavardžių ratas tų išeivijos dailininkų, kurie tėvynėje buvo neviešiami, nevertinami, nes pateko anapus ribos, skiriančios leistinus ir neleistinus vardus. Nebent atsivertęs prieškarinio *Naująją Romuvą*, dar vieną kitą leidinį ar knygą, galėjai rasti į nebūtį išstumtųjų pavardes, jų paveikslų ar grafikos darbų nuotraukų. Tai buvo nežinomo meno pasaulis, sunkiai prieinamas pokario Lietuvos žmonių kartai.

Būtina, kad visa tai sugrįžtų. Kai kurie sugrįžta su svetur sukurtais kūriniais, sukauptomis kolekcijomis ir net galerijomis – Pranas Lapė, Antanas Mončys, Antanas Tamošaitis, Kazimieras Varnelis, Kazimieras Žoromskis, dar vienas kitas... Sunkiau sugrįžti tiems žmonėms, kuriems ar vardams, kuriuos likimas arba stalinizmo politikos gūsi ai nubloškė į Šiaurę ar Rytus. Tėn jų darbai išsiblaškė, vienas kitas pateko į muziejus, gal ekspozicijų sales, bet

didžioji dalis, ko gero, laikoma saugyklose, arba išvis nežinia kur.

Šiaulių universiteto profesorius Vytenis Rimkus (30 jo giminės narių buvo represuoti, du dėdės buvo nužudyti ir sušaudyti Rešotuose, o jis pats taip pat nuteistas myriop ir tik per stebuklą liko gyvas, nors 10 metų ir praleido lageriuose) pamėgino tarsi iš savotiškos nebūties prikelti tuos lietuvių dailininkus, kurie ne savo noru atsidūrė Sibire ar kitur Rusijos gilumoje, liko mums mažai žinomi ar net visai nežinomi. Jie atgyja ir sugrįžta bent tokiuose renginiuose.

Akistatoje su pasauliu

Patekę į Europos, vėliau – pasaulio moderniojo meno kontekstą lietuvių kūrėjai neišvengiamai turėjo pradėti ieškoti savo vietos.

Vytauto Didžiojo universiteto literatūrologė dr. Dalia Kuizininė pirmojo pokarinio dešimtmečio lietuvių išeivijos kultūroje išvelgia dvi tendencijas. Pirmoji – ryškus prisirišimas prie paliktų namų (arba jų ne-

turėjimas, nesuradimas). Ir rašytojai, ir dailininkai savo kūryboje labai aiškiai rėmėsi į lietuviškąjį kaimą, jį romantizavo, išreiškė prisirišimą prie konkrečios vietovės, likusios praityje. Dailininkų kūryboje dažnai matomas Rūpintojėlis (grafikoje), kaimo šulinių svirtys, lietuviško gamtovaizdžio spalvos tapyboje. Lietuviški kultūros žurnalai išeivijoje noriai spausdino lietuviško kaimo ir gamtovaizdžio nuotraukas.

Antra tendencija – savosios vietos kūryboje ir modernesnės raiškos formos paieškos. Tai lėmė kūrybinės pasaulėžiūros pokyčiai; jų nebuvo galima išvengti. Anot D. Kuizininės, ši tendencija ryški Adomo Galdiko kūryboje. Jis gyvendamas Paryžiuje linko į abstrakčiąją tapybą, o grafikoje panašus poslinkis atsirado V. Petravičiaus ir dar tik į kūrybos kelią stojusio Žibunto Mikšio kūryboje. Panašius pokyčius galima atsekti ir kitų dailininkų, taip pat literatų kūryboje.

Įdomu, kad analogiškus procesus literatūrologė išvelgia lietuvių kūrėjų darbuose ir po 1991 metų. Po įvykusių lūžių susidūrus su pasauliu, lietuvių kūrėjams reikėjo rasti savo vietą toje globalaus pasaulio kultūroje – literatūroje, fotografijoje, grafikoje, tapyboje, apskritai mene. Atitikmenis, tapatybės transformacijas galima išvelgti įvairiose kultūros srityse. Ko gero, ištisai teisinga mintis, kad tik lyginant su kitu, kitataučiu, išryškėja tapatybė. Tik buvimas svetur, tarp kelių kultūrinių erdvių padeda susivokti savyje, aiškiai įvardyti savo tapatybę. Tos tapatybės ieškoma ne svetimoje erdvėje, bet pats svetimos erdvės buvimas tampa katalizatoriumi, skatina savosios tapatybės paieškas istorijoje, praityje, taip pat esatyje.

Taigi klausimas *Kas esu?* kūrėjui tampa esminiu būties klausimu. Jis lengviau atsekamas literatūros kūriniuose, nes ten aiškiai formuluojamas, bet taip pat iškylantis ir dailės kūriniuose, tik jį reikia išsifruoti. D. Kuizininė kalba apie tam tikrą san-

Dr. Laima Laučkaitė savo pranešime nagrinėja išeivijos dailininko Miko Šileikio gyvenimą ir kūrinius

tykį su erdve ir santykį su kalba: iš to atsirandanti įtampa kelia tapatybės svarbos ir neišvengiamumo klausimą.

Išvykėlis Lietuvai yra žuvelė...

Dailėtyrininkui Vyteniui Rimkui kyla nevienareikšmis klausimas, į kurį geriausiai atsakytų pats profesorius: kam priklauso JAV sukurta lietuvių meninė kūryba – tai Amerikos ar Lietuvos kultūros reiškinys?.. Klausimas savaip amžinas, nepai-

sant to, koks būtų atsakymas. Šis klausimas, matyt, kils nuolat ir vis iš naujo, bent tol, kol jausime savo pačių tapatybę, kol nesusitapatinsime su globaliu pasauliu, t. y. neištirpsime globalizacijos vandenyne.

Tačiau tai šias eilutes rašančiojo atsakymas, o prof. V. Rimkus, norėdamas kiek labiau įpūsti deguonies į būsimos, dar tik numanomos, diskusijos žaizdą, formuluoja žiauroką teiginį, kuris turėtų pagauti už paširdžių kiekvieną potencialų disputantą: *bet kuris iš Lietuvos išvykęs kūrėjas Lietuvai yra žuvelė.*

Ir iš tiesų, Amerikoje yra lietuvių pristatytų bažnyčių, bet jų nerasime Lietuvos architektūrai ar meno istorijai skirtuose leidiniuose, nes tai – ne Lietuvos, o Amerikos kultūros reiškinys. Panašią problemą yra sprendusi ir D. Kuizininė, kai teko rašyti apie angliškai kalbančius lietuvių rašytojus. Kas jie, kokiai literatūrai priklausau? Jų nėra Lietuvių literatūros istorijoje ir mūsų enciklopedijose. Autorė šiai temai skirtą savo straipsnį pavadino *Lietuviško egzilio paribyje.*

Mums šiuo atveju gal svarbiausia, kuo patys save laiko egzilio atstovai. Oskaras Milašius (Oscar Miłosz) save aiškiai įvardijo kaip lietuvių poetą, nors rašė prancūziškai. Mums ir pasauliui jis yra prancūzų ir lietuvių poetas, arba prancūziškai rašęs lietuvių poetas. Česlovas Milošas (Czesław Miłosz) save vadino lenkų poetu iš Lietuvos, ir nėra pagrindo jį vadinti kaip nors kitaip.

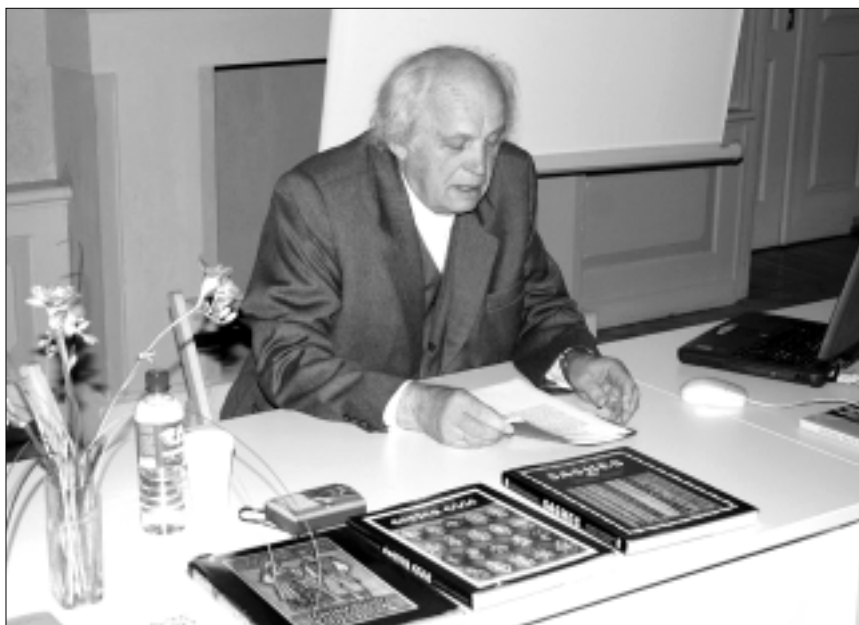
D. Kuizininė priminė Čikagoje gyvenantį mokslinių fantastinių romanų autorių Algirdą Joną Budrį, gimusį 1931 metais. Anglų kalba išleistose knygose jis pasirašo *Algis Budrys*. Jo kūryboje lietuviškos tematikos ar bet kokių nors lietuviškumo ženklų nėra su žiburiu neraiš-

bet visuose savo interviu A. Budrys pirmiausia pažymi esąs lietuvis. Tad kokią teisę turėtume nelaikyti jo lietuvių rašytoju, tegul ir rašančiu anglų kalba, gyvenančiu JAV.

Panašių pavyzdžių yra ne vienas. Tad gal tikrai jie nėra prarasti Lietuvos kultūrai, nes tuos autorius prisimename, minime, nagrinėjame jų kūrybą ir kūrybinės priklausomybės klausimus. Vadinasi, jie yra mūsų savimonės dalis.

Šios potėmės pabaigoje tebus leista savo trigrašį įterpti ir šių eilučių autoriui. Tie kūrėjai bus lietuvių kultūros dalis tiek, kiek jie bus mums reikalingi, aktualūs, būtini mūsų pačių tapatumui įprasinti bei įtvirtinti, taigi tiek, kiek sugebėsime juos jausti į savo kultūros audinį.

Buvimas svetimoje kultūrinėje terpėje mūsų išeivijos kūrėjams, – čia autorius vėl grįžta prie užsimezgusioje diskusijoje D. Kuizininės išsakytos minties, – suteikia ir tam tikro universalumo dimensiją, verčia domėtis platesniais dalykais. Buvimo tarptautinėje erdvėje patirtis padeda giliau vertinti lietuviškąją kūrybą taikant universalesnius kriterijus. Vertinga patirtis. Ji dar niekam nepakenkė, bet būtent jos mums visiems dar labai stinga.

Dailėtyrininkas Šiaulių universiteto prof. habil. dr. Vytenis Rimkus analizuoja į Sibirą išstremtų ir kalintų lietuvių kūrybą

Menotyrininkė Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė ir šį kartą pateikė naujų duomenų apie lietuvių tekstilės patriarcho Antano Tamošaičio veiklą išėjimoje

Išeišiško gyvenimo būvis – pasaulio norma

Dr. Laima Laučkaitė (Kultūros, filosofijos ir meno institutas) yra viena iš puikaus veikalo Išėjimo dailė. Tarp prisirišimo ir išsilaisvinimo sudarytojų. Ši knyga-albumas buvo leidžiama išstisus 10 metų, iš sudarytojų ir autorių pareikalavo daug sveikatos bei nervų. L. Laučkaitė taip pat pripažįsta buvo nusprendusi „išėjimui dėti tašką“, bet dabar ima atslūgti. Tai rodo ir jos konferencijos pranešimo pavadinimas *Iki didžiosios emigracijos bangos*. Vadinasi, tema tiek svarbi, kad autorė, net ir padėjusi riebių tašką, iš jo jau mėgina padaryti kablelį. Labai sveikintinos pastangos.

Išties išeišiškosios gyvenimo fenomenas yra neatsiejama žmonijos gyvenimo dalis, tiesa, įvairiose tautose ji skirtinga. Lietuviams emigracija nuo seno siejosi su praradimais, būtinybe palikti gimtąjį kraštą. Dažnai į didelį kelią žmogus iškeliavudavo ne savo paties noru. Tačiau Amerikos kultūra iš esmės yra kadaise iš Europos išvykusiųjų ir jų palikuonių kultūra. Pasak L. Laučkaitės, lietuviai išeišišiai dailininkai nuo daugelio žymiųjų kitų tautų emigracijos menininkų skiriasi tuo, kad egzilyje netapo išskirtinėmis figūromis, sielų vedliais. Išimtis – nebent Jurgis Mačiūnas, Jonas Mekas, gal dar vienas kitas. Daugumos lietuvių menininkų reikšmė, ko gero, vis dėlto ta, kad jie toliau plėtojo ir turtino ne tiek tos šalies, į kurią atvyko, meną ir kultūrą, bet būtent lokalią lietuvių dailės ir meno istoriją. Tik paradokšas tas, kad mes Lietuvoje dažnai nežinome nei jų, nei jų darbų, o kartais net nesame girdėję apie tuos kūrėjus. Vis dėlto lietuviškojo egzilio autorių vieta dailės ir meno istorijoje pirmiausia sietina tik su lietuvių dailės ir meno istorija, – teigia L. Laučkaitė. Vargu, ar yra pagrindo ginčytis su šiuo teiginiu.

Prelegentė išskyrė keturis lietuvių egzodo dailės JAV periodizacijos etapus: XIX a. pabaigos – XX a. pradžios emigracija, XX a. tarpukario išėjimo, 1944 m. prasidėjusi egzodo banga, nesmarkiai papildyta sovietmečiu iš Lietuvos pabėgusių menininkų ir po 1990 m. su Lietuvos nepriklausomybe ir sienų atsivėrimu prasidėjusi emigracija. Caro laikais būta gana didelės politinės ir ekonominės emigracijos iš Lietuvos. Ne-

priklausomos Lietuvos sąlygomis ir tarpukariu, ir po 1990-ųjų vyko beveik vien ekonominė emigracija, o Antrojo pasaulinio karo metais ir sovietmečiu – beveik vien politinė menininkų emigracija.

Daugiausia menininkų į Vakarus iš Lietuvos pasitraukė 1944 metais. „Geriausias ir pigiausias abrozdininkas, už kitus abrozdininkus, kurie po Ameriką vaikštinėja, tai Adomas Ulmonas“, – taip 1888 m. dailininkas reklamavo JAV leidžiamas *Saulės* laikraštis. O štai 1889 m. Petras Stankevičius iš Shenando miesto „apmaliavojo Vašingtono, pirmutinio prezidento Suvienytųjų Valstijų, portretą“.

Kuo įdomus Mikas Šileikis

Vargu ar kada nors pavyks rasti daugiau žinių apie tuos pirmuosius lietuvių dailininkus JAV lietuvių kolonijose. Daugiau žinių išliko apie tarpukario Lietuvos dailininkus, dirbusius JAV. Tai Mikas Šileikis (1893–1987 m.), Antanas Skūpas, Amerikoje virtęs Kuperiu (Cooper) ir kai kurie kiti.

Į Lietuvą atsiųstas M. Šileikio meninis palikimas persiūstas iš Lietuvos dailės muziejaus į Zarasų krašto muziejų. Ir vis dėlto L. Laučkaitė patraukė M. Šileikio XX a. trečiojo ir ketvirtąjo dešimtmečių kūriniai. Jie neblogai parodo, ko lietuvių išmokė 1918–1923 m. Čikagos meno institutas. Tarp instituto įvairiatautės profesūros buvo daugiausia Miuncheno dailės akademijos ir Juliano akademijos Paryžiuje auklėtinių. M. Šileikio tuo metu sukurtus portretus L. Laučkaitė vertina kaip stipriausius jo kūryboje, jo diplominis darbas buvo apdovanotas pirmąja premija ir Romos akademijos stipendija. Vadinasi, buvo gabus instituto auklėtinis. M. Šileikio portretų meninei analizei ir buvo skirtas L. Laučkaitės pranešimas. Tuose portretuose labai ryškios laiko žymės, atspindinčios ir to meto JAV lietuvių skonį, „amerikonišką“ gyvenimo būdą, mentalitetą. Tuo ir įdomūs. Šis dailininkas nevalgė ir ironiško, šmaikštaus, kartais net žurnalistinio piešinio, aukštajam menui gal ne visai įprastų temų. Amerikietiška stilizacija, padiktuota masinės kultūros, taip pat gali būti savotiškai įdomi, informatyvi.

Nereikėtų pamiršti, kad prie Čikagos meno instituto veikė puikus XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Vakarų meno muziejus. Jame buvo sukaupta išpūdingos ankstyvojo modernizmo klasikos, iš kurios studentai galėjo mokytis. Moderniojo Vakarų meno atšvaitų galima atsekti ir M. Šileikio kūryboje. Galimas daiktas, Vakarų dailės vertintojų akimis tai – vakarykštė diena mene, bet kartu buvo teikiami ir rimti profesinės dailės pagrindai.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Kreipimasis į mąstančią ir atsakingą Lietuvos visuomenę dėl krizės Vilniaus universiteto Filologijos fakultete

Seniausios Lietuvos aukštosios mokyklos fakultete, kuris garsėjo kaip pasaulinis baltistikos centras, per okupaciją išliko lietuviybės bastionu, puoselėjo senųjų ir užsienio kalbų mokovų kalvės prestižą, pradėta visuotinė reorganizacija. Jos formalūs padariniai – sumažintas katedrų ir etatų skaičius – dar tik numanomi, o vidinis poveikis – studentų bei dėstytojų nusivylimas ir nerimas – jau gerai jaučiamas. Akademinės bendruomenės orumą giliai žeidžia išlaikytinių bei skolininkų statusas, į kurį filologus įstūmė pragaištinga aukštųjų studijų bei mokslo politika. Universiteto vadovybė nuolat skyrė fakultetui daugiau lėšų, nei tektų pagal valstybės dotaciją pagal oficialią metodiką. Trejus metus Senatas dengė maždaug pusės milijono litų filologų skolą, tačiau dabar paskelbta, kad toliau taip tęstis nebegali. Taigi dramatišką pertvarką lemia ne pastangos geriau organizuoti studijas ir tyrimus, o užsiveržusi finansinė kilpa.

Kodėl tokia aštri krizė ištiko būtent VU filologus? Fakultetas mėgina nepasiduoti spaudimui trumpinti studijų laiką, stambinti studentų grupes bei akademinius padalinius, nes siekia suteikti fundamentalių žinių, kurios užtikrina filologinės tradicijos tęstinumą ir palaiko tautinės kultūros gyvybę. Kitos aukštosios mokyklos, kaip atskleidė ką tik atlikta lietuvių filologijos studijų programų analizė, net nepretenduoja į fundamentalias, specializuotas lietuvių kalbos ir literatūros, kitų kalbų ir literatūros studijas. Jose orientuojamasi į plačią darbo rinką – paklausių rašvedžių, reklamos kūrėjų, prekių etikečių ir biurokratinių tekstų vertėjų bei redaktorių rengimą. Todėl tokios studijų programos sudaromos beveik vien iš dabartinės kalbotyros disciplinų bei įvadinių ir apžvalginių kursų, kurie dėstomi didelėms grupėms. O dialektologijos, fonologijos, istorinės gramatikos, senosios literatūros, folkloro, tekstologijos, prūsų ar antikinių kalbų, švedų ar slovėnų filologijos specialistų, kuriuos ugdo Vilniaus universitetas, pakanka

rengti vos kelis per metus. Vertėjus profesionalus galima išlavinti tik gana daug dirbant individualiai. Aukščiausios kvalifikacijos humanitarų branda sunkiai įsivaizduojama be diskusijų su profesoriais mažuose rataluose, gausių rašto darbų nuoseklus aptarimo. Tačiau nedidelės grupės nuostolingos, nes universitetas finansuojamas pagal studentų „galvas“...

Gal Lietuva ir gali išsiversti pati nerengdama kai kurių sričių specialistų, siūsdama labiau specializuotoms studijoms į užsienį. Tačiau lietuvių kalbos ir literatūros, viso šios srities disciplinų spektro žinovų iš šalies nepasikviesi, šių dalykų vadovėlių iš svečių šalių neperimsi. O gal grįšime į XIX a. pradžią, kai lituanistika buvo vokiečių profesorių ir Rusijos akademikų rankose? Ne vienas valstybinis dokumentas skelbia lituanistikos prioritetą, tačiau mūsų fakultete leitmotyvu tapo liūdnas pastebėjimas, kad vieninteliai filologai, kurie Vilniuje neturi juos globojančių ambasados – lituanistai. Lietuviai nepajėgia užimti jiems skirtų pozicijų ES institucijose, suformuoti deramo vertėjų korpuso, nes iškyla lingvistinės ir humanitarinės – plačiausia prasme – kompetencijos problema. Ką ir kalbėti apie deklaruojamą siekį, kad kiekvienas ES pilietis gerai mokėtų bent dvi užsienio kalbas – profesionalių užsienio kalbų pedagogų stoka nukelia šį tikslą į neapibrėžtą ateitį.

Atmetame sovietinių laikų nostalgiją, tačiau negalime nutylėti – paskutiniaisiais sovietų okupacijos metais Filologijos fakultete dirbo septyniolika lietuvių kalbos ir literatūros profesorių, o dabar, jei neskaičiuosime emeritų, jų yra tik trys. Jaunosios dėstytojų kartos entuziazmas greitai blėso susidūrus su Nepriklausomos Lietuvos valdžios abejingumu fundamentaliems tautinės kultūros ir paveldo tyrimams, specializuotoms, nepragmatiškoms humanitarinėms studijoms. Tie, kurie ėmėsi pusiau komercinių programų, mėgino užsidirbti iš trumpalaikių projektų, užmetė

rimtus tyrimus, o ilgai nei vienas pasuko verslo keliu ir paliko universitetą.

Tragišką aukščiausio akademinio sluoksnio nnykimą lėmė ne vien finansiniai nepritekliai, perspektyvų stoka, bet ir humanitarams, net lituanistams, primesti kvalifikaciniai reikalavimai skelbti savo darbus užsienio kalbomis bei užsienio leidiniuose. Dėkodami Jo Ekscelencijai Lietuvos Prezidentui, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą kvestionuodamas tokių reikalavimų teisėtumą, atkreipiame dėmesį, kad iškreipti vertinimo kriterijai filologijos raidai jau turi ir dar turės ilgalaikių neigiamų padarinių. Todėl neužtenka vien atšaukti ydingus vyriausybės nutarimus, būtina „reabilitacijos“ programa kalbos bei literatūros tyrimų gyvybingumui ir profesijos korpusui atkurti.

Šiuo savo kreipimusi mes nesiekiame sustabdyti numatomos fakulteto reformos. Maža to, tikimės, kad būsimieji konkursai į visas fakulteto dėstytojų vietas neliks formalumu, kad garbingos konkurencijos dėka juos laimės talentingiausi ir daugiausia pasiekę mokslininkai bei aukštųjų studijų pedagogai. Tačiau esame tikri, kad be specialaus valstybės dėmesio, kryptingos paramos ir praktinio nuolat deklaruojamų prioritetų įgyvendinimo aukštosios lituanistikos studijos, senųjų ir retųjų kalbų mokymas, profesionalaus vertimo praktikos yra pasmerktos nnykti. Priversta taikytis prie pragmatinių primityvios rinkos sąlygų tikroji filologija neišvengiamai sumenkės iki profesinės kalbų ir taisyklingos rašybos mokyklos.

Esame tikri – kiekvienam, kam rūpi tauta ir valstybė, aki-vaizdu, kad tokia įvykių raida būtų nuostolinga mūsų kultūrai, jaunuomenės išsilavinimui, pakenktų lietuvių kalbos ir šalies prestižui. Iš esmės pakeisti humanitarinių studijų būklę gali tik gerai apgalvota ilgalaikė valstybinė programa. Tačiau pirmieji žingsniai, kuriuos Jūsų paraginta turėtų žengti vyriausybė, būtini nedelsiant. Paminėsime tik kelis

ju. Universitetinio lygio specializuotos lietuvių kalbos ir literatūros, senųjų ir retųjų kalbų, vertimo studijos išliks tik tuomet, jei valstybės normatyvais numatytas dėstytojų ir studentų santykis šių sričių magistro pakopai bus pakeistas į 1:5, o bakalauro – į 1:7. Tik neatidėliotina tikslinė valstybės parama užtikrins unikalios aukščiausio lygio vertėjų rengimo programos, kurią vykdo Filologijos fakultetas, tęstinumą. Antraip ryt poryt paskutiniai sinchroninio ir literatūrinio vertimo profesionalai atsisakys „nenaudingų skolininkų“ statuso ir galutinai pereis prie dešimt kartų geriau apmokamų privačių kontraktų. Braškes ir mandarinus svečiose šalyse skinančių humanitarinių mokslų daktarų paveikslas jau šmėkščiojo mūsų dienraščių puslapiuose.

Norime tikėti – laisvos Lietuvos piliečiai ir vadovai neleis, jog jų akyse Vilniaus universiteto Filologijos fakultetas bankrutuotų ar taptų kolegijos lygio padaliniu.

2006 m. birželis

VU Filologijos fakulteto Taryba
VU Filologijos fakulteto Studentų atstovybė

Tarybai nepriklausantys profesoriai ir profesoriai emeritai

Nacionalinės premijos laureatai
prof. habil. dr. Viktorija Daujotytė-Pakerienė,
prof. habil. dr. Donatas Sauka, Nacionalinės mokslo premijos laureatai akademikas prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, prof. habil. dr. Juozapas Girdzijauskas, prof. habil. dr. Aleksas Girdenis, prof. habil. dr. Evalda Jakaitienė, prof. habil. dr. Kęstutis Nastopka, prof. habil. dr. Albertas Rosinas, prof. habil. dr. Vitas Areška, prof. habil. dr. Regina Koženiauskienė, prof. habil. dr. Vitas Labutis, prof. habil. dr. Olegas Poliakovas, prof. dr. Elena Bukelienė

Pabaiga. Pradžia Nr. 11

Baigiame pašnekesį su Rusijos mokslų akademijos P. P. Širšovo okeanologijos instituto Atlanto vandenyno skyriaus Jūrų geologijos laboratorijos vedėju, mokslų daktaru, profesoriumi-tyrinėtoju Jemeljanu JEMELJANOVU.

Arseno yra ir Nemune bei Kuršių mariose

Žurnale „Geologijos akiračiai“ (2005 m., Nr. 2) rašėte apie vieną pavojingiausių cheminių medžiagų – arseną. O ką apie arseną galite pasakyti „Mokslo Lietuvos“ skaitytojams?

Arsenas yra pati nuodingiausia ir pavojingiausia cheminė medžiaga. Dar neišsiaiškinome, ar povandeninės srovės perneša arseną į kitas Baltijos jūros įdubas. Geologijos akiračiuose išspausdintame straipsnyje nurodyti arseno kiekiai, koncentracijos, taip pat jo padidėjusi koncentracija Kuršių mariose bei Nemuno žiočių nuosėdose.

Iš kur į Nemuną ir Kuršių marias patenka arsenas? Juk ne iš jūros?

Patenka iš Nemuno baseino laukų. Jeigu žemdirbiai naikina piktžolės nuodingosiomis medžiagomis, tai su jomis į dirvožemį patenka ir tam tikras arseno kiekis. Ties Nemuno žiotimis arseno koncentracija 5 kartus didesnė negu paprastame molyje ir 50 kartų didesnė negu paprastame smėlyje. Arseno daug ir ties Nida, nes ten patenka dalis Nemuno šašauš. Jų yra ir ties Zelenogradsku Kaliningrado srityje. Ypač didelė arseno koncentraci-

Klaipėdoje gegužės mėn. vyko JAV, ES ir Baltijos šalių tarptautinis simpoziumas „Integruotos vandenyno stebėjimo sistemos, skirtos globalioms ir regioninėms ekosistemoms, naudojant jūrinių tyrimų ir monitoringo technologijas“ („Integrated Ocean Observation Systems for Managing Global & Regional Ecosystems Using Marine Research, Monitoring & Technologies“).

Tęsiame pašnekesį su Rusijos mokslų akademijos P. P. Širšovo okeanologijos instituto Atlanto vandenyno skyriaus Jūrų geologijos laboratorijos vedėju, mokslų daktaru (habil. dr.), profesoriumi-tyrinėtoju Jemeljanu JEMELJANOVU ir pateikiame pokalbį su Žuvininkystės tyrimų laboratorijos prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos direktoriumi dr. Šarūnu TOLIUSIU.

J. Jemeljanovas yra Rusijos gamtos mokslų akademijos tikrasis narys (akademikas), Rusijos Federacijos nusipelnęs mokslo veikėjas, Lietuvos geologų sąjungos garbės geologas.

Dr. Šarūnas TOLIUSIS dalijasi savo įspūdžiais iš paskutiniųjų kelionių.

Kad Baltijos jūra būtų saugi (2)

ja yra Kaliningrado įlankoje.

Iš kur arseno patenka į Kaliningrado įlanką?

Dar vokiečių laikais, apie 1920-uosius, arsenas su smėliu buvo įvežtas į Kenigsbergą; ten jis buvo naudojamas celiuliozės gamybai. Blogiausia, kad kenksmingos gamybos atliekos buvo tiesiog išpilamos į kanalą, o iš ten pasklido po visą įlanką. Daug žmonių susirgo, kai kurie ir mirė, krito daug gyvulių. Padariniai jaučiami ligi šiol.

Ką galėtumėte pasakyti apie dioksino problemą Baltijos jūroje?

Kiek man žinoma, dioksino problemos Baltijos jūroje niekas išsamiau netyrinėjo. Tose vietose,

kur palaidotos kenksmingos cheminės medžiagos, Baltijos jūros dugne aptinkama ir dioksino. Bet tai ne mano tyrimų objektas, todėl apie tai nenoriu kalbėti.

Pati Amerika atvažiuo pas mus

Grįžkime prie šios konferencijos. Kaip ją įvertintumėte jūrų geologo žvilgsniu?

Linksma, labai aktyvi konferencija.

Tai šio banketo, kurio metu kalbamės, vertinimas, o kaip moksliniai pranešimai? Ar turėjote kokios nors konkrečios naudos, ar kyla naujų idėjų?

Vyrauja amerikiečiai. Dabar nebereikės važiuoti į Ameriką, nes pati Amerika atvažiuo pas mus. Lietuvių pranešimai bus skaitomi rytoj, tad juos galėsiu įvertinti tik išklausęs. Pasiklausysiu. Bet Baltijos šalių mokslininkų konferencijoje labai pasigendu. Lietuva labai susiaurino savo interesus Baltijos jūros tyrimų srityje, nes kaip ir visiems, trūksta lėšų. Juk mokslui Lietuva skiria labai mažai pinigų, panašiai yra ir Rusijoje. Todėl vienintelė išeitis – dalyvauti Europos Sąjungos mokslinėse programose, arba sujungti kelių šalių mokslines pajėgas; tai mes, mokslininkai, ir darome.

Ką jūros geologai galėtų padaryti naudingo savo šaliai net ir ne pačiomis palankiausiomis mokslui sąlygomis, kai nuolat stinga lėšų?

Gali labai daug. Aš net paklausčiau, ką apskritai būtų galima daryti jūroje be jūros geologų? Labai nedaug ką.

Būtingės terminalas pavojingesnis už D-6

Bendrovė „Lukoil“ ryžosi jūroje netoli Kuršių nerijos, pasaulinio paveldo gamtos objekto statyti naftos gavybos platformą D-6, ir tai vyko

Pasitaisome

Mokslo Lietuvos Nr. 11(345) 7 p. dėl techninių nesklandumų pateko nenumatyta apatinė nuotrauka. Joje antras iš dešinės žmogus nėra profesorius Jemeljanas Jemeljanovas. Atsiprašome profesoriaus ir skaitytojų.

Redakcija

Visai kitas dalykas – Būtingės naftos terminalas. Naftos perpylimui į tankerius nepastatyta nei uosto, nei prieplaukos. Vamzdžiai nutiesti tiesiai į jūrą. Ar kas nors matė, kad laivas, į kurį pilami degalai, neišlaistytų tam tikros dalies degalų? Būtingės naftos terminalas daug pavojingesnis aplinkai negu D-6 gręžinys Baltijos jūroje.

Kodėl būtina tyrinėti jūras

Ar jūros geologai Baltijos jūroje randa naudingųjų iškasenų?

Atrandame. Naftą jau eksploatuojame, taip pat randame geležies ir nikelio koncentracijų (pavyzdžiui, Suomii įlankoje), jas Rusija naudoja pramonėje. Sambijos pusiasalyje yra rasta fosforitų. Po žeme ir jūroje yra daug druskos ir kitų naudingųjų iškasenų. Jau nekalbu apie statybines medžiagas.

Ypač politikams, nuo kurių priklauso mokslo finansavimas, būtų naudinga žinoti, kad 90 proc. visų naudingųjų medžiagų yra jūrinių kilmės. Jeigu netyrinėtume jūrų, nežinotume dėsnių, kurie veda prie įvairių rūdų, akmenų anglies, naftos, dujų ir t. t. formavimosi. Todėl būtina tyrinėti jūras. Deja, Lietuva, kiek žinau, mažai lėšų skiria jūros geologijai. Dabar jūrų geologai iš Lietuvos, jeigu atvyksta į Kaliningradą, nemokamai paimami į mūsų laivus ir gali kolegiskai atlikti tyrimus. Štai ir dabar atvykęs į konferenciją Klaipėdoje, Lietuvos geologams perdaviau kai kurių tyrimų medžiagą, kad galėtume toliau dirbti bendromis jėgomis, parašyti mokslinių publikacijų.

Dėkoju, profesoriau J. Jemeljanovai, už įdomias mintis. Nedrįstu daugiau piktnaudžiauti Jūsų laiku, nes matau daug konferencijos dalyvių, kurie nekantrauja su Jumis pabendrauti. Dėkoju ir linkiu sėkmės Jūsų moksliniuose tyrimimuose.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

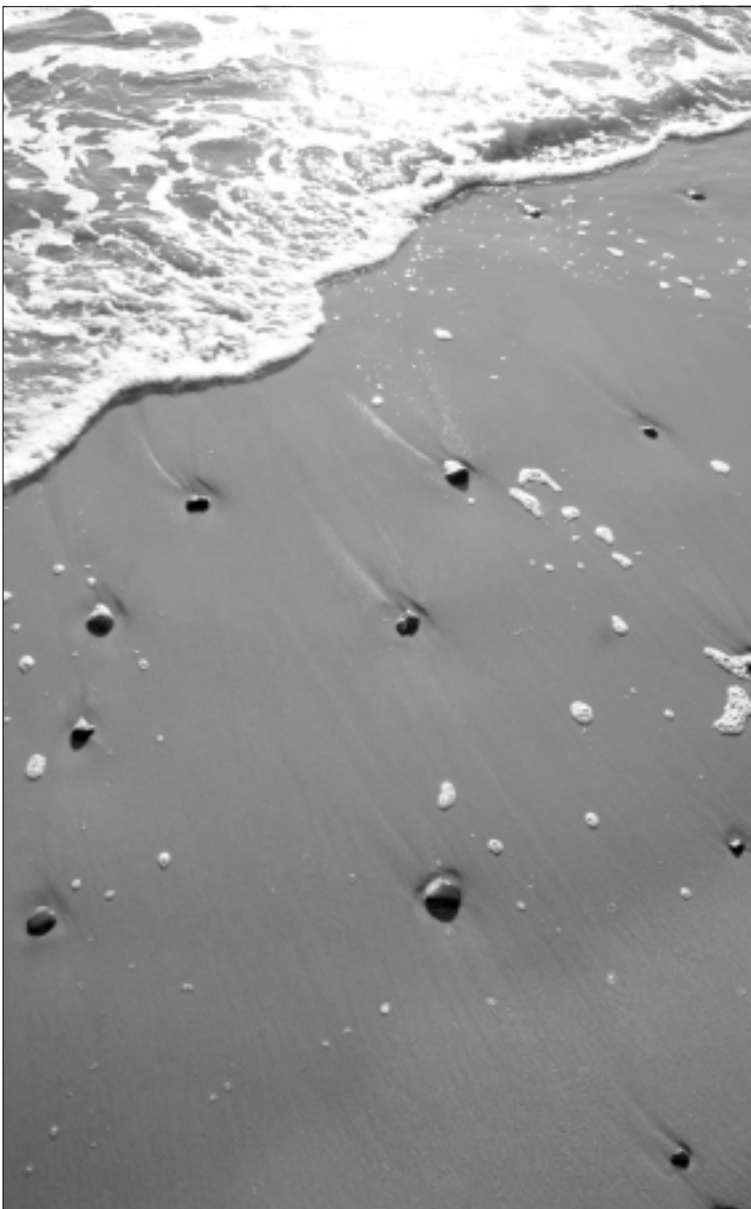
Profesorius-tyrinėtojas Jemeljanas Jemeljanovas (Rusija) ir Tarptautinės okeano inžinerijos draugijos viceprezidentas Juozapas Vadus (Joseph R. Vadus, JAV) konferencijoje Klaipėdoje

ne be jūros geologų atliktų tyrimų ir atitinkamų jų išvadų?

Žinoma, šis objektas pastatytas ne be geologų sutikimo ir pritarimo. Šis sprendimas labai geras, nes jei Baltijos jūroje yra naftos telkinys, tai kodėl tos naftos neeksplatuoti? Apie ekologinį tokio sprendimo pavojų kalba tik politikai, bet ne specialistai, ne ekologai: jie nuolat vykdo vietovės stebėseną. Jokio pavojaus gamtai, taip pat Nerungai kol kas nematome.

Baltijos jūros krantas ties Karkle

Ką išplaus Baltijos bangos?..

Žuvininkystės tyrimų laboratorijos direktorius dr. Šarūnas Toliušis su Juozapu Vadus (Joseph R. Vadus) po turiningos konferencijos dienos

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Ties upės Dangės žiotimis

Mūsų pašnekovas – Žuvininkystės tyrimų laboratorijos prie LR Žemės ūkio ministerijos direktorius dr. Šarūnas TOLIUŠIS.

Žuvininkystės reikalai nuvedė į Tasmaniją

Gerbiamasis Šarūnai Toliušai, žuvininkystės reikalai neseniai Jus iš Klaipėdos buvo nuvedę į Australiją ir Tasmaniją. Kokie tai reikalai?

Teko lankytis Tasmanijoje, Hobarte, nes ten vyko mokslo ir akustikos tyrinėjimams skirta darbinės grupės metinė konferencija. Tos konferencijos rengėja buvo Tarptautinė jūrų tyrimo komisija. Ši komisija turi daug padalinių, vienas iš jų – Mokslo ir akustikos skyrius. Kasmet šis skyrius rengia savo metines konferencijas: 2005 m. vyko Romoje, o šiais metais – Tasmanijoje.

Koks ryšys tarp akustikos ir žuvininkystės?

Pats glaudžiausias, nes tai – labai svarbi žuvininkystės sritis: akustiniais metodais nustatome žuvų buvimo vietas ir išteklius – bandos dydį, žuvų rūšį. Pasaulyje nuolat tobulinama gautų akustinių paveikslų skaitymo metodika, tam naudojamos labai sudėtingos programos.

Akustiniai signalai leidžiami iš laivo?

Reikia leisti iš laivo, nes spinduliuojanti antena turi būti vandenyje. Leidžiant iš lėktuvo, dalis spindulių atsispindi nuo vandens paviršiaus, vyksta lūžis, dėl to prarandama dalis akustinio signalo intensyvumo.

Tačiau nejaugi akustikos problemos geriausia nagrinėti Tasmanijoje?

Tasmanijoje įsikūrusi *Sensor Data* institucija. Jos specializacija – programinės įrangos akustinių paveikslų skaitymui kūrimas. *Sensor Data* tą daro geriausiai pasaulyje. O geriausia tos įrangos gamintoja – Norvegijos bendrovė *Simrad Sensor Data*. Tai štai buvo proga susipažinti su naujaisiais šių ir kitų pasaulio kompanijų gaminiais.

Ar Lietuvai tai aktualu?

Net labai, nes Lietuva, Latvija, Estija, taip pat Kaliningradas, dalyvauja Baltijos jūros regioniniame projekte, kurį finansuoja Pasaulio bankas. Programai vykdyti gavome naują norvegų pagamintą įrangą – *Simrad* hidroakustinius prietaisus. Buvome jų gavę prieš 10 metų, dabar atnaujiname.

Kai lietuvis lietuviui – draugas

Priešingi Žemės rutulio poliai – Tasmanija ir Norvegija.

Pasaulis mažas, tų šalių kompanijos ir mokslininkai glaudžiai bendradarbiauja. Tokia šių laikų globalizacijos tikrovė. Tasmanijoje susibūrė geras mokslininkų kolektyvas, ir jie sėkmingai dalyvauja pasaulio mokslinės veiklos maiuose.

Ką naujo išgirdote Tasmanijoje?

Mokslas juda į priekį, mes taip pat turime neatsilikti. Išgirdau

Bėgo ne nuo Lietuvos, o nuo teroro

Tasmanijos universitete dirba lietuvis Algimantas Patricijus Taškūnas. Gal teko susitikti?

Tai nesusiję su minėtos konferencijos programa, tačiau pasinaudojau proga pabendrauti su Tasmanijoje ir Australijoje gyvenančiais lietuviu. Turėjau žurnaliuką *Lithuanian Papers*, kuris leidžiamas Algimanto Patricijaus Taškūno pastan-

Smėlio, vandens ir saulės spindulio šokis

daug naujienų, išmokome daugelio naudingų teorinių dalykų, taip pat naujų žuvų išteklių vertinimo metodų.

Nuolat tenka dalyvauti įvairiuose tarptautiniuose renginiuose. Štai gavome iš norvegų pakviesti į Kaliningradą – ten mus apmokė dirbti su naujomis programomis. Dabar Taline vyks kursai, kuriuose mokys tą įrangą naudoti laive, nes yra tam tikrų subtilių niuansų. Teko kitaip montuoti antenas laivo dugne. Tarptautinis bendradarbiavimas mums šiandien tiesiog būtinas.

gomis. Kadangi tam tikra prasme esu kolekcininkas, o žurnale radau A. P. Taškūno elektroninį adresą, parašiau jam žinutę: „Atvyksiu į Tasmaniją, gal galėtume susitikti?“ Jis tuojau pat atsakė, kad pasitiks. Taip ir įvyko...

Kas rašoma žurnale „Lithuanian Papers“?

Man susidarė įspūdis, kad išeivija gyvena praeitimi: rezistencinių kovų atsiminimais ir istorijomis, kaip broliai lietuviai atsidūrė įvairiuose pasaulio taškuose.

Kai A. P. Taškūnas atvyko į Tasmaniją, įsidarbino universitete ūkve-

džiu. Po truputį kopė tarnybos ir mokslinės veiklos laiptais, o socialinių mokslų daktaro disertaciją apsigynė, kai jam buvo jau 71 metai. Tačiau ne tai svarbiausia – šis žmogus visą laiką skleidė lietuviškos dvasios, sukaupe didelę lietuviškų knygų biblioteką. Ji kaip atskira didžiulė spinta yra Tasmanijos universiteto bibliotekoje. Ant spintos užrašyta: *Lietuvos skyrius*.

Algimanto Patricijaus Taškūno iniciatyva Tasmanijos universitete apginta 15 mokslinių darbų – 12 magistrų darbų ir 3 daktaro disertacijos. Kiek žinau, trys jo paraginti Tasmanijos universiteto darbuotojai buvo atvykę į Lietuvą rinkti medžiagos savo moksliniams tyrinėjimams.

Ar Tasmanijoje teko sutikti daug lietuvių?

Teke bendrauti su Martyno Jankaus anūku Endriumi Jankumi. Jis puikiausiai kalba lietuviškai, nors ir E. Jankaus, ir A. P. Taškūno žmonos nėra lietuvės. Bet štai kas svarbu. Po konferencijos savaitę (atostogų sąskaita) praleidau Australijoje. Sidnėjyje visi mano sutikti lietuviai puikiausiai šneka savo tėvų kalba, nors į Australiją atvyko 15–18 metų! Vadinasi, bėgo ne nuo Lietuvos, kaip kad dabar bėgama, o nuo bolševikinio teroro. Lietuva liko tų lietuvių širdyse.

Dabartiniai išvykėliai iš Lietuvos bematant pamiršta savo gimtąją kalbą, o vaikams apskritai nesiekia jokių prierašimų Lietuvai. Tai mūsų tautos bėda. Praėjusiais metais man teko lankytis Airijoje. Trejus metus ten gyvenantis lietuviu jau mikčioja, nes stinga žodžių, kai reikia kažką pasakyti lietuviškai. Ir tuo net didžiuojasi: štai kaip suanglėjo...

Štai dėl ko bėdojo E. Jankus: jis 1992–1994 m. važinėjo į Lietuvą, norėjo Bitėnuose atsiimti tėvui, garsiam lietuviškų knygų leidėjui ir spaustuvininkui Martynui Jankui, priklausiusią sodybą. Gavo įvairių pažadų, bet... ne sodybą.

Toje sodyboje dabar įsikūręs Martyno Jankaus muziejus.

E. Jankus būtų finansavęs savo tėvo Martyno Jankaus muziejų, jį išplėtojęs. Norėjo investuoti į jį turimus pinigus, kuriuos uždirbo daug metų dirbdamas kalnų inžinieriumi.

Panaši Jono Šliūpo muziejus Pаланgoje padėtis. Aušrininko J. Šliūpo sūnus inž. Vytautas Šliūpas niekaip taip ir neišstengė atgauti bent dalies tėvo pastatų. O juk taip pat norėjo plėsti ir gerinti Jono Šliūpo muziejų.

Man gerai žinomos šios istorijos – tiek su Jono Šliūpo, tiek su Martyno Jankaus muziejais.

Australijoje sutikau daug lietuvių, visi gerai įsikūrę ir gyvena Lietuva. Štai Sidnėjyje man teko labai artimai bendrauti su Antanu Kramiliumi. Gimęs 1923 m., dar labai guvus, vadovauja chorui, laksto automobiliu kaip jaunikaitis. Manęs pasitikti į aerouostą atvažiavo *Jaguaru* su Lietuvos vėliavėle. Pasitiko kaip kokį prezidentą. Ketina išikurti kokiame viešbutuke, bet A. Kramilis neleidžia apie tai nė pagalvoti – įkurdino savo namuose.

Beje, A. P. Taškūnas Tasmanijoje man įteikė savo knygą, parašytą anglų kalba. Tą pačią, kurią dovanojo ir Lietuvos Prezidentui Valdui Adamkui vizito į Australiją metu. Knygoje A. P. Taškūnas nagrinėja, kaip asimiliuojami emigrantai, kaip susiklostė jų likimai. Vis dėlto lietuviai neišnyko, nes būrėsi į bendruomenes, turėjo bendrą interesą, ir tai padėjo jiems išlikti.

Kiek man žinoma, A. P. Taškūnas buvo pasiryžęs atvykti į 2005 m. Lietuvoje vykusį Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumą. Kažkodėl neatvyko, bet vietoj savęs atsiuntė savo magistrantę ar doktorantę.

A. P. Taškūnas gana atsitiktinai buvo atvykęs į Lietuvą 1976 m. Istorija tokia. Savo studijoms buvo laimėjęs tobulinimosi galimybę viename JAV universitetų. Bilietai iš Australijos į JAV buvo tik 40 dolerių pigesni už kelionę lėktuvais aplink pasaulį. Kažkas jam patarė pirkti būtent bilietą skrydžiui aplink pasaulį. Taip jis nuskrido ne tik į JAV, bet ir į Maskvą, turėjo galimybę trim dienoms atskristi ir į Lietuvą. Susidūrė su įvairiomis problemomis, bet apsilankė Lietuvoje.

O dabar, kai kliūčių, bent išorinių, nebeliko, neatskrido?

A. P. Taškūnas man pasakė: „Kai Lietuva bus iš tikrųjų laisva, aš tikrai atvyksiu“...

Kiek jaučiamės nelaisvi, tiek ir Lietuva nelaisva.

Taip kalbėjome su A. P. Taškūnu.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Česlovas Milošas – kokį pažinojau (3)

Gedimino Žemicko nuotraukos

lošu – intelektualu, pasaulinio garso asmenybe? Ar neslėgė jo autoritetas, pasaulinės šlovės aureolė?

Pats stebiuosi, kad išdrįsau jį kalbinti. Bet jis nuo pat pirmojo mūsų susitikimo buvo neįtikėtinai malonus, kūrė pokalbiui palankią atmosferą. Štai ką jis kartą pasakė kalbėdamas su Aleksandru Vatu (Aleksander Wat), kuris tuos jų 1963 m. pokalbius išleido knyga *Mano amžius. Dienoraštis žodžiu (Mój wiek. Pamiętnik mówiony*, oprac. Lidia Ciołkoszowa, Londyn, 1977). Girdi, reikia tam tikros vidinės korespondencijos, kažko tokio, kas glūdi anapus žodžių, intuityviojo pažinimo lygmenyje. Ir būtent tai, drįstu teigti, tarp mudviejų su Č. Milošu ir buvo užsimezgę. Kai kalbėdavausi su juo, stengiausi ištraukti jį iš ištartinio kalbėjimo toną, gebėjimą, kurisėjo dar iš bajoriškosios tradicijos. Gaila, bet tų pašnekesių tais senais laikais niekas neužrašinėjo. Man rūpėjo atskleisti Č. Milošą kaip puikų pašnekovą, kuris savo kalbą geba papuošti netikėtu anekdotu. Kartais nevengia ir kandžiai pajuokti asmenį, apie kurį kalba ir taip visam pasakojimui suteikia visai kitą atspalvį. Žodžiu, tarp mūsų megzdavosi labai gyvas ryšys, ir tai buvo tarsi senos nunykusios pašnekesių tradicijos gaivinimas.

Malonus pokalbių dėdulė?

Ko gero, taip. Redaguodamas tuos pokalbius stengiausi sumažinti savo paties dalyvavimo pašnekesyje pėdsakus ir išsaugoti Č. Milošo kalbos spontaniškumą ir betarpiškumą. Jis turėjo tokią Dievo dovaną, ir tai nestebina, nes juk buvo bajoras. To nereiktų pamiršti. Visa tai ir norėjau įtvirtinti mūsų pašnekesiuose, žinoma, taip pat užfiksuoti bei įtvirtinti žinias apie Č. Milošo žemę – Lietuvą, *Vilensčizną*, jo jaunystės Vilnių.

Kiek Jums pačiam artima ši lietuviškoji tema?

Šiuo metu apie tai žinau kiek daugiau, bet anuomet beveik nebuvau nieko girdėjęs apie buvusį vadinamąjį Vilniaus kraštą. Lenkijoje apie tai nebuvo nei rašoma, nei kalbama. Tai buvo nežinoma žemė, net kažkiek uždrausta, kaip buvusios sovietinės respublikos dalis. Toks žmogus kaip aš, gimęs netoli Krokuvos,

Profesorius Aleksandras Fiutas

Šventybrasčio ąžuolai – gamtos ir istorijos paminklas

Norėčiau pasiginčyti. Man sunku pasakyti, kokius ryšius Č. Milošas palaikė su Amerikos lietuviams. Apie tai neteko teirautis poeto, bet jis labai karštai palaikė Lietuvos nepriklausomybės siekį. Labai simpatizavo lietuviams. Galima pateikti kad ir tokį įrodymą. Savo pavaduotoju Berklio universitete jis norėjo matyti ne ką kitą, bet Tomą Venclovą; jį buvo pasiryžęs kvieisti profesoriam. T. Venclova nuvyko į Jeilio universitetą, bet pirmiausia buvo Č. Milošo kviestas į Berklij. Č. Milošui T. Venclovos kandidatūra atrodė geriausia, nes jis mokėjo lietuvių, lenkų, rusų, anglų kal-

bas, taigi buvo lyg tas lieptas tarp įvairiakalbės literatūros tradicijų. Juk visa tai buvo artima pačiam Č. Milošui...

Vis dėlto Č. Milošo norams nebuvo lemta išsipildyti. Tam sutrukdė rusų lobistai Berklyje – jiems tokio profesoriaus nereikėjo. Jie norėjo, kad Berklyje polonistika būtų rusų literatūros šešėlyje.

Laimei, T. Venclova rado savo vietą Jeilio universitete ir ten puikiai pasireiškė.

Tarsi senos nunykusios pašnekesių tradicijos gaivinimas

Ar lengva buvo Jums, tuo metu dar jaunam filologui, bendrauti su Č. Mi-

lošui? Gal klystu?

lošui? Gal klystu? Žodis *Lietuva* Č. Milošui turėjo magišką reikšmę. Tai buvo literatūros Lietuva, Adomo Mickevičiaus ir visos literatūrinės tradicijos Lietuva. Ta Lietuva gyvavo ir reiškėsi Vilniuje. Tai buvo labai stipri įtaka. Č. Milošui gyvenant Vilniuje, buvusio Bazilijonų vienuolyno Konrado celėje vykdavo literatūriniai ir kultūriniai renginiai, rinkdavosi literatai. Č. Milošas pasakojo, kad kartais tie susijimai baigdavosi linksmybėmis. Būdavo, kad gerokai padauginę kai kurie poetai Konrado celėje praleisdavo ir nakties likutį. Tai buvo gyvybe alsuojanti vieta.

Pabaiga, pradžia Nr. 10

Su prof. Aleksandru FIUTU (Aleksander Fiut) iš Krokuvos Jogailaičių universiteto Šetenuose kalbamės apie čia gimusį ir augusį poetą Česlovą Milošą. Jis šiame Vidurio Lietuvos krašte praleido šviesiausias vaikystės ir jaunystės dienas.

Žožio „Lietuva“ magija

Pokalbio pabaigoje vėl grįžkime prie Č. Milošo santykio su Lietuva, nes lietuviams tai labai svarbi ir nelengvai išsamiama tema.

Žodis *Lietuva* Č. Milošui turėjo magišką reikšmę. Tai buvo literatūros Lietuva, Adomo Mickevičiaus ir visos literatūrinės tradicijos Lietuva. Ta Lietuva gyvavo ir reiškėsi Vilniuje. Tai buvo labai stipri įtaka. Č. Milošui gyvenant Vilniuje, buvusio Bazilijonų vienuolyno Konrado celėje vykdavo literatūriniai ir kultūriniai renginiai, rinkdavosi literatai. Č. Milošas pasakojo, kad kartais tie susijimai baigdavosi linksmybėmis. Būdavo, kad gerokai padauginę kai kurie poetai Konrado celėje praleisdavo ir nakties likutį. Tai buvo gyvybe alsuojanti vieta.

Panašiai su Krokuvą yra susijęs Stanislas Vyspianskis (Stanisław Wyspiański, 1869–1907 m.), nes šiame mieste gyveno ir tapė, su juo siejama daug atmintinų vietų. Taip Č. Milošas susijęs su Vilniumi. Be to, dar mokykloje jam teko mokytis svarbiausius lenkų literatūros eilėraščius atmintinai. O svarbiausia – asmeninė patirtis, nes Č. Milošui – tai jo gimtieji namai, gimimo vieta.

Jau buvau užsiminęs apie Č. Milošo eilėraščių *Pieva (Łąka)*. Jame yra visų svarbiausių vertybių sintezė.

Lietuva ir lietuviai. Č. Milošui tai, ko gero, visai skirtingos sąvokos. Šis klausimas gal nėra la-

Jogailaičių universiteto profesorius Tadeušas Bujnickis (Tadeusz Bujnicki) ir Vilniaus universiteto Lenkų filologijos katedros asistentė Danuta Teresa Balašaitienė Vandžio galyje, kur palaidoti poeto Česlovo Milošo prosenėliai

Keltiškasis gyvenimo kryžius Šeteriuose

nuo Živco (Żywiec), apie visa tai, kas siejasi, su Č. Milošo gyventąja Lietuva, neturėjo nė menkiausio supratimo. Žinojo tie, kurie patys buvo kilę iš to krašto, arba buvo istorikai, taip pat literatūros istorikai ir tyrinėtojai. Gyvenimo stebėjimas, to regiono kultūros, kurį savo kūrinuose aprašė Č. Milošas, gali atsiskleisti eseistikos rinkinyje *Gimtoji Europa (Rodzinna Europa)* ar Teodoro Bujnickio (Teodor Bujnicki, 1907–1944 m.) rašiniuose. Visa tai mūsų pašnekiesiems teikė tam tikrą charakterį ir atspalvį. Tekdavo dažnai sukiotis tarp tų žmonių ir realių, bet tai buvo kitas gyvenimo laikas, kita perspektyva. Neretai užduodavau Č. Milošui visai naivius klausimus, pavyzdžiui, klausdavau, kas yra kiaušinių ridenimas?.. Tai labai prajuokindavo Č. Milošą: „Ponas nežino, kas yra kiaušinių ridenimas?“ Lenkijoje toks paprotys visai nežinomas. Daugelis panašių dalykų, kurie Lietuvos gyventojams atrodo visai įprasti, savaime suprantami, man tada buvo visai negirdėti. Beje, kaip ir daugeliui kitų lenkų.

Ir visas tas savitas kraštas, jo išskirtinumas niekada nebūtų patekęs į lenkų literatūrą ir kultūrą, jei ne šio krašto sūnus – Česlovas Milošas.

Visiškai pritariu.

O juk kiek yra tokių Lietuvos kraštų, dabar sakoma – regionų, kurie galėtų savitumu stebinti ne tik kaimynus lenkus, bet ir kitus europiečius. Bet galima, nėra iš tų kraštų kilusių tokio mas-

Pasitaisome

Mokslo Lietuvos Nr. 11(345) 16 p. parašą po kairiąja nuotrauka skaityti taip:

„Prof. habil. dr. Marta Vyka (Wyka, Krokuvos Jogailaičių universitetas) konferencijoje skaitė pranešimą „Česlovas Milošas intelektualios formacijos akivaizdoje“.

Redakcija

to asmenybių literatūroje kaip Česlovas Milošas.

Teisybė. Ir tai yra didžiulė dovana jums, lietuviams, ir mums, lenkams, kad šioje žemėje išaugo tokia literatūros asmenybė. Literatūrai ir kultūrai jis išsaugojo dideles tautos vertybes. Neveltui ir pats Č. Milošas rašė, kad jo kaip rašytojo užduotis ir yra bent savo kūrinuose apsaugoti bei išgelbėti nuo užmaršties čia gyvenusius žmones, kraštovaizdį... Viską, tarp ko gyveno.

Č. Milošas yra puikus diskusijų objektas dabarties lietuviams, lenkams, baltarusiams, gal ir žydams bei kitų tautų žmonėms. Tik gal apie tai pernelyg mažai diskutuoja mūsų šalių intelektualai. Šis priekaištas skirtas labiau mums patiems, lietuviams, o ne lenkams. Į konferenciją atvyko labai daug Vytauto Didžiojo universiteto ir Lenkų instituto Vilniuje pakviestų lenkų mokslininkų (ne vien iš Lenkijos, bet ir iš kitų šalių), jie aktyviai dalyvavo. Tik ar Lietuvos intelektualai pasinaudojo galimybe daugiau diskutuoti su lenkais? Nesu visai tikras. Taip, buvo Egidijus Aleksandravičius, Leonidas Donskis ir kai kurie kiti. Tas amžinas laiko stygius, įvairių išsipareigojimų spaudimas... Kartais būdavo taip, kad lenkų intelektualai renginiuose diskutuodavo tarpusavyje, o lietuviško balso nesigirdėdavo.

Yra kelios problemos, o viena jų – kalbos. Kartais tam glaudesniai mūsų tarpusavio bendravimui trukdo kalbos barjeras, nes ne visi lietuviai moka lenkiškai, tuo labiau – lenkai lietuviškai. Žinoma, galima diskutuoti ir anglų kalba, neretai tai ir vyksta. Bet aš vis tiek esu optimistas, matau daug labai gerų poslinkių. Pats faktas, kad kažkas vyksta, yra įkurtas Česlovo Milošo giminės fondas, kad į poetui skirtą konferenciją atvyksta jauni filologai, man teikia vilčių.

Krokuvoje dabar mėginu suburti Č. Milošo gerbėjų ir tyrinėtojų būrelį. Publicistas ir literatūros kritikas Andrzej Franašekas (Andrzej Franaszek), pavyzdžiui, rašo knygą, skirtą Č. Milošo biografijai. Į šią konferenciją dėl kelių priežasčių jis negalėjo atvykti. Užtat dalyvauja Joana Zach (Joanna Zach) iš Krokuvos, ji tyrinėja Č. Milošą. Vadinasi, šis bei tas vyksta.

Man patiko prof. Egidijaus Aleksandravičiaus šiandien pareikšta mintis apie tyrinėjimų optikos keitimo svarbą, žvelgiant į asmenybę per istorijos pokyčius, ne vien į literatūrą. Pagaliau juk esame vieningoje Europoje, tarp mūsų nebėliko neįveikiamų sienų. Svarbiausia, kad esama abipusio susidomėjimo, ir būtent tai man kelia optimizmą.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

P.S. Esame dėkingi Vilniaus universiteto Lenkų filologijos katedros asistentei Danutai Teresai Balašaitienei, nuoširdžiai talkinusiai rengiant spaudai šį pokalbį su prof. Aleksandru Fiutu.

Šventybrasčio kapinių vartai

Apie suslėgtą šviesą ir kitus fizikams svarbius dalykus (3)

Tai ne surežisuotas kadras: dr. Anatolijus Masalovas su žmona dr. Valentina Masalova; jos darbų sritis – drabužių iškarpų modeliavimas kompiuterinėmis programomis

Truputį pailsėję nuo lazerių kūrimo Tarybų Sąjungoje istorijos ir buvusių šios srities istorinės patirties publikacijų, vėl grįžtame prie šios temos ir mūsų pašnekovo – dr. Anatolijaus MASALOVO. Kone keturis dešimtmečius jis dirba garsiajame FIAN'e – Rusijos mokslų akademijos P. Lebedevo Fizikos institute Maskvoje, yra Optikos skyriaus G. Landsbergio optikos laboratorijos vedėjas ir daug metų bendradarbiauja su Lietuvos lazerių kūrėjais. Pokalbyje dalyvauja ir dr. Vidimantas KABELKA, Fizikos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, daug kūrybinio darbo metų atidavęs lazerių kūrimui.

Pradžia Nr. 2, 3

Atskleidžiant uždangą į užslėptą šviesos poliarizaciją

Gerbiamasis Anatolijau Viktorovičiau, kokius pranešimus skaitėte Vilniuje, kaip į juos reagavo klausytojai?

Anatolijus Masalovas. Pirmoji paskaita – *Šiuolaikiniai femtosekundinių impulsų matavimo metodai*, o antroji paskaita buvo skirta užslėptajai šviesos poliarizacijai.

Nuo ko užslėptai?

A. Masalovas. Tai nuo mūsų aparatūros užslėpta poliarizacija, nes įprastais būdais ji nefiksuojama.

Vidimantas Kabelka. Galiau patvirtinti, kad tos paskaitos buvo labai patrauklios net ir tiems klausytojams, kurie apie užslėptą poliarizaciją nieko ligi tol nebuvo girdėję – net ir jie klausėsi labai susidomėję.

Suprantu taip: fizikų aparatūra, bent jau ta, su kuria dirba lazerių tyrinėtojai, fiksuoja toli gražu ne visą informaciją, kuri gali būti reikšminga šios, o gal ir kitų sričių tyrinėtojams?

A. Masalovas. Parodėme, kokią skaitinę informaciją galima gauti iš aparatūros rodmenų ir toje informacijoje išvelgti naujų reikšmių. Taigi tą informaciją gauname, bet iš tam tikrų skaitinių reikšmių.

V. Kabelka. Vėl įsiterpsiu. Kai tekdavo lankytis Maskvoje, visada stengdavausi apsilankyti dr. A. Masalovo laboratorijoje, nes žinojau,

kad ten sužinosiu ir pamatysiu daug naujų ir labai įdomių dalykų. Kviesdavomės Anatolijų Viktorovičių į Vilnių mums parodyti naujausius eksperimentus. Tiems eksperimentams rengdavomės labai atsakingai, iš laboratorijos neišeidavome po 12–14 val. – tiek, kiek galėdavome išverti fiziškai. Užtat mūsų viltys, dalyvaujant kolegoms A. Masalovo eksperimentuose, visada pasiteisindavo, sužinodavome daug naujų dalykų. Todėl tiems eksperimentams rengdavomės kaip padūkę. Pamenu, atliekant kažkokius tyrimus, „išėjo iš rikiuotės“ mūsų aparatūra, sudegė maitinimo blokas. Visą naktį mūsų darbuotojas Alvydas Miliauskas gaidino tą aparatūrą, o paryčiais užmigo tiesiog laboratorijoje (tokiems atvejams laboratorijoje turėjome parėngę sulankstomųjų lovų). Užtat rytą aparatūra veikė, buvo sutvarkyta, galėjome ramiai širdimi sutikti į laboratoriją atvykstantį A. Masalovą. Praradę bent vieną dieną, būtume netekę dalies eksperimentų. Taip dirbdavome mes, fizikai eksperimentatoriai.

Šiandien su Anatolijumi prisiminėme ir nagrinėjome bendrus to laikotarpio darbus. Mūsų nuomonės sutapo: sugebėjome padaryti 5–6 elegantiškus eksperimentus; juos žinovai gerai įvertino. Tų darbų rezultatus pateikėme ir užsienyje vykusiose konferencijose, tiesa, dažniausiai mus išleisdavo tik į buvusiais socialistines šalis. Tai buvo labai gražaus mūsų bendradarbiavimo laikotarpis.

Moksle negali būti kaip darže

Iš to, ką pasakė Vidimantas, peršasi išvada, kad lazerių moksle, kaip ir apskritai moksle, labai svarbu, kad pavyktų susiburti bendras problemas sprendžiančiam kolektyvui. Bet tam reikia, kad sutaptų žmonių charakteriai, kad jie būtų bendraminčiai.

V. Kabelka. Atsakysiu buvusio Vilniaus universiteto prorektoriaus, dabartinio Vilniaus dailės akademijos prorektoriaus fiziko dr. Sauliaus Vengrio žodžiais: „Moksle negali būti kaip darže: štai čia – mano mokslo lysvė, o štai ten – jau ne mano. Moksle visos lysvės priklauso visiems“.

Ar ne tą pačią idėją dar XX a. viduryje, per patį Stalino valdymo „ižiemį“ ir kiek vėlesniais metais, praktiškai įgyvendino mūsų pirmoje pokalbio dalyje prisimintas Piotras Kapica, „FizTech'o“ kūrėjas?

A. Masalovas. Tam, kad kur nors įvyktų „mikromokslinis sproginimas“, būtina tam tikrų asmenybių kritinė masė. Bent jau turi būti kelias ryškių asmenybių. Antraip jokio „sprogimo“ nebus. V. Kabelka tiesiog intuityviai jautė, kad labai svarbu susieti skirtingus požiūrius. Labai pasisekė, kad mes vieni prie kitų pritapome, atsirado ta kritinė masė, įvyko „sprogimas“.

Atkelta iš 1 p.

Liepos saugo vėlių rimtį

Gedučiuose neišliko senoji liepų alėja, jungusi Grothusų (Grotthuss) dvarvietę su šios giminės atstovų amžinojo poilsio vieta – laidojimo rūsiu. Jis buvo įrengtas atokiau nuo dvarvietės, lapuočių miškelyje. Rūsį juosia tvirtai sumūrytas akmenų žiedas iš Pavalio kraštui būdingo dolomito. Rūsio anga atvira, jau spėjo pasidarbuoti „lobių ieškotojai“, kurių visados bus daugiau, negu lobių. Be reikalo trikdė čia kadaise laidotų žmonių vėles, kurias saugo ir neįtikėtino aukščio liepos – buvusios alėjos paskutiniai, bet vis dar labai įspūdingi ženklai.

Panašus likimas ištiko ir dvarvietę, kurios vietą žymi vienintelis išlikęs statinys – buvęs kumetyno pastatas. Gal ir ne kumetyno, nes kas matė, kad kumetynui būtų statomos baltų koklių krosnys, o vieną sieną puoštų keturi pusapvaliai piliastrai. Visai galimas dalykas, kad tai kadais buvusios kolonų priminimas: perforuojant vidaus erdves, atsirado papildomų patalpų, numatytų pirmiame statinio plane. Krosnys, atrodo, greitai liks tik griuvenų krūva, nes dėl koklių negailestingai verčiamos, griauamos ir jau dabar riogso kaip skaudus buvusios ir geresnių laikų priminimas.

Šiandien į vienintelį dvarvietėje išlikusį pastatą gali įžengti kas nori ir kada tik nori. Tiesa, nepaisydamas pavojaus sveikatai, nes nors statinio galūgalio antras aukštas ir paremtas, bet ką žinai, kiek tvirta visa atrama. Vargu ar kas nors yra bent kiek įdėmiau tyrinėjęs šį pastatą, nors ir išorinės, ir vidinės erdvės yra gana įspūdingos, vertos dėmesio. Veikiausiai statinio vidus amžiams bėgant buvo perstatinėjamas, keičiamas, tačiau keista, kad ligi šiol nebuvo imamasi atlikti bent kiek išsamesnės statybinės ir architektūrinės analizės. Gali atrodyti, kad esame velniokiškai turtingi, o tokių statinių turime tūkstančius, tad visus tyrinėti ar bent elementariai apsaugoti stinga rankų.

Gedučių dvarvietės atveju gal meškos paslaugą daro pats išlikusio pastato statusas, nes išlieka ne kaip buvusio Grothusų dvaro statinys, o vienas iš kumetyno pastatų, vadinausi, antraeilės reikšmės. Ne didžio mokslininko Teodoro Grothuso ir jo tėvų gyventas, bet kumečių... Visai netikęs požiūris, iš esmės klaidingas.

Prof. Liberto Klimkos teigimu, tai galėjo būti ir T. Grothuso laboratorija arba vėliau, po jo tragiškos žūties, galbūt dvaro karčema. 2004 m. archeologai Gintautas Zabiela, Rim-

Gedimino Žemlėko nuotraukos

Gedučiuose, Lietuvos pakrašty

Įspūdinga vienintelio Gedučių dvarvietėje išlikusio pastato palėpė

vydas Laužikas ir etnologas prof. Libertas Klimka čia vykdė žvalgomojus archeologinius tyrinėjimus, tikėdamiesi aptikti laboratorijos pėdsakus, numatė strategiją ateičiai.

Svarbiausia, kad šioje dvarvietėje gyveno Teodoras Grothusas, pirmasis mūsų krašto fizikochemikas, kurio suformuluoti du dėsniai tapo pasaulinio mokslo istorijos dalimi. Šie dėsniai turi fundamentinę reikšmę ir mūsų laikais.

Pirmasis, taip ir likęs nepralenkta

Kas yra mokslas? Žmogiškoji veikla, nukreipta į gamtos dėsnių paiešką, ir pagal gamtos dėsnius atliekami tyrinėjimai. Gamtos dėsnių atradimas ir mokslinių teorijų kūrimas jų pagrindu yra aukščiausia mokslinės veiklos reikšimosi forma. Nedaug kam pavyksta rasti ir suformuluoti tuos pamatinius gamtos dėsnius, nebent pradiniu kurio nors mokslo srities vystymosi etapu. Tai štai Teodoras Grothusas

yra kelių fundamentinių gamtos dėsnių ir teorijų autorius. 1805 m. jis Romoje paskelbė pirmąją elektrolyzės teoriją, joje išklė medžiagos dalelių poliškumo ir elektrocheminio dualizmo bei šiuolaikinių sąveikos aktų grandinės (estafetės) idėją. Dvidešimtmečio fizikochemiko idėją vėlesniais darbais eksperimentiškai patvirtino H. Deivis, J. Berseljus, M. Faradėjus.

Grįžęs į motinos dvarą Gedučiuose, kur tęsė mokslinę veiklą ir įvairius fizikocheminius eksperimentus, T. Grothusas pirmasis atskleidė pagrindinius fotochemijos dėsnius, išsiaiškino, kad reakciją gali sukelti medžiagos sugerta šviesa. Mokslo istorijoje šis dėsnis vadinamas Grothuso ir Dreiperio (Draper) dėsniu.

Būdamas vienas pirmųjų medžiagos sąveikos su šviesa tyrėjų, T. Grothusas atskleidė ir daugiau fundamentalių dėsnių, tačiau jie nebuvo laiku įvertinti amžininkų, kiti

gal ir nebuvo plačiau žinomi. Vėlesniais laikais juos iš naujo atskleidė kiti tyrinėtojai, taigi dėsniai ne visai pelnytai vadinami jų vardais. Tai pasakytina apie R. Bunzenį (Bunzen) ir H. Raskui (Roscoe) priskiriamą dėsnį, kuris teigia: reakcijos produkto kiekis priklauso nuo apšvietimo intensyvumo ir trukmės. Remdamasis šiuo atradimu, T. Grothusas sukūrė pirmą cheminį fotoimetą. Mūsų kraštiečiai pirmasis suskirstė medžiagas pagal fotoaktyvumą į laidininkus, pusiau laidininkus ir izoliatorius. Anot mokslo istoriko

Štai kas liko iš baltų koklių krosnies

jaus tik tam, kad jį iškeltų į didiesiems lygių XIX a. pradžios mokslininkų gretas. Pasaulis ir be šito turi kuo užsiimti. Žinoti pirmiausia savuosius – mūsų pačių rūpestis ir moralinė priedermė.

Tam tikra prasme Teodorą Grothusą būtų galima lyginti su kitame baltų žemės kampelyje gyvenusiu ir kūrėsiu Kristijonu Donelaičiu. Lietuvių pasaulietinės literatūros pradininkas taip ir liko nepralenkta mūsų poezijos viršukalne. Mūsų krašto mokslo ažuolas yra Teodoras Grothusas. Jis yra pirmasis ir, deja, vienintelis mūsų krašto mokslininkas, įsitvirtinęs pasaulio mokslo istorijoje, nors šis teiginys daugeliui gali atrodyti netikėtas. Deja, realybė tokia, kad JAV išleistoje Mokslininkų biografijų enciklopedijoje (žodyne) rasime tik vieno mokslininko iš Lietuvos – Teodoro Grothuso – pavardę. Ir tai prof. Janio Stradinio, kuris tą straipsnį parašė, dėka.

Užmaršties žolė Gedučiuose

Apvaizda buvo maloninga ir Gedučiams padovanojo Teodorą Grothusą. Galima sakyti ir kitaip: Gedučiai pasaulio mokslui padovanojo jaunuolį, kurio smalsumas, retos tyrinėtojo žmogiškosios savybės ir į pažinimą orientuotas protas padėjo jam pasirinkti tą gyvenimo ir veiklos kelią, kuris atvedė prie didžiųjų mokslinių atradimų ir laimėjimų. Tegul amžininkai ir ne visada pripažino tuos laimėjimus, bet jie ligi šiol mokslo istorijoje nepamiršti.

Theodoro Grothuso fondo valdybos pirmininkas akad. Algirdas Vaškėlis ir valdybos narė Marija Čiurlienė pasakoja apie Gedučių dvarvietės nykimą

Theodoro Grothusso fondo valdybos pirmininkas akad. Algirdas Vaškelis Gedučiuose

Žmonės važiuoja ir važiuos į Gedučius ne dėl išskirtinių gamtos grožybių ar išpūdingų paminklų. Senoji Žiemgalos žemė turi ir didesnių grožybių. Gedučiai traukia kaip ypatinga vieta, verčianti daug ką apmąstyti. Kad ir trapią žmogui duotą būtį, labai ribotą gyvenimo laiką, per kurį reikia daug suspėti. Gerai, jeigu ta gyvenimo atkarpa palieka tvirčių būties ženklų, kaip Gedučių atsiskyrėlio atveju. Iš jų kitų kartų jautresnės sielos gali pasisemti jėgų, gyvenimo prasmės suvokimo, pajusti jausminį ryšį su aplinka, nes jis kartais yra stipresnis už žinojimą, sausą informaciją, tas dažnai pernelyg su-reikšminamas vertybes. Gerai, jei žinojimą galima atauti žmogiškuoju išgyvenimu, jausmo saitais, nes jie dažnai pasirodo daug stipresni už proto konstrukcijas.

Gedučiai – gilių emocijų išgyvenimų vieta, nepaisant to, kad vienintelį dvarvietėje likusį pastatą baigia užželti žolė... Taip ir norisi ištarti: užmaršties žolė. Tačiau tai būtų ne visa tiesa. Nors čia sunku pajusti mylinčių rankų rūpestį, bet juk tai ne vi-

sai Dievo ir žmonių užmirštas Lietuvos kampelis. Prie buvusio dvaro tvenkinio 1985 m. minint Teodoro Grothuso 200-ųjų gimimo metinių sukaktį buvo atidengtas paminklinis akmuo su T. Grothuso bareljefu ir užrašu: *Lux lucet in Tenebris, quamvis nihil obscurius – Nėra nieko tamsesnio už šviesą, nors ji ir švyti tamsoje.* Puikus apskritai bet kuriam mokslui priskirtinas epigrafas – mokslinio pažinimo esmę nusakanti sentencija.

Gaila, kad atidengiant akmenį jau nebedalyvavo amžinąjį atilsi mokytos ir kraštoty-rininkas Juozas Šliavas (1930 02 08–1979 06 10), labai daug nuveikęs, kad Gedučiai, Žeimelis ir Žiemgala neliktų vien Lietuvos žemės pakraščiu, bet švytėtų ir

kitiems Lietuvos kraštams, teiktų ypatingą šviesą.

Jubiliejų raginami

Theodoro Grothusso fondo atstovų viešnage Žeimelyje birželio 9 d., lankymasis Gedučiuose, parodė, kad visuomenė rodo didelį susirūpinimą dėl T. Grothuso ir kitų šios giminės atstovų istorinio bei kultūrinio paveldo. Priminsime, kad išvykoje dalyvavo T. Grothusso fondo valdybos pirmininkas akad. Algirdas Vaškelis, fondo valdybos nariai, Grothusų giminės atstovai Zygfrydas fon Grothusas (Siegfried von Grothuss) ir Marija Čiurlienė, taip pat dr. Teofilis Čiurlys, buvęs J. Šliavo mokinys akad. Bronius Grigelionis, etnologas prof. Libertas Klimka, *Žiemgalos* draugijos prezidentas Alfredas Šimkus ir Šiaulių universiteto doc. dr. Stasys Šimaitis. Nė iš vieno žeimeliečio, šiauliečio ar vilniečio neteko išgirsti abejonių, kad tą paveldą reikia saugoti, tausoti ir gausinti, Žeimelį ir Gedučius įtraukti į naujus turistinius maršrutus, kuo plačiau

propaguoti šalies mokyklose ir visuomenėje.

Negalima teigti, kad lig šiol nieko nepadaryta. Rengiantis Žeimelio 500-ųjų metų sukakčiai ir Lietuvos tarptautinio pripažinimo (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) 750 metų jubiliejui (2003 m.) turizmo agentūra *Titano vartai* pradėjo rengti pažintinių kelionių ciklą *Mokslininko Teodoro Grothuso keliais*. Agentūra, kuriai vadovauja iš Žeimelio kilusi Teodora Dilkienė (atkreipkime dėmesį į vardą) siūlo tris skirtingas keliones. Trijų dienų išvykoje aplankoma Žeimelis, Gedučiai, Rundalė, Jelgava, Ryga ir Tartu. Devynių dienų kelionės maršrute – Berlynas, Leipcigas, Koblencas, Liuksemburgas, Paryžius, Miunchenas, Niurnbergas ir Drezdenas. Dviejų savaitėlių kelionėje per Prahą, Ciurichą ir Liucerną, pasiekiamos T. Grothuso itališkosios vietovės: Turinas, Genuja, Piza, Roma, Neapolis, Vezuvijus, Pompėja, Kaprio sala ir Venecija.

Versmės leidykla rengia *Lietuvos valsčių* serijos knygą, skirtą Žeimeliui. Knygos leidybą remia Valstybinė Lietuvos tūkstantmečio programa, Theodoro Grothusso fondas ir Vokietijoje gyvenantys šios giminės palikuonys.

Daug ir nepadaryta. Bene didžiausią rūpestį kelia Gedučiuose išlikęs vienintelis Grothusų dvarvietės pastatas, jo ateitis kol kas visiškai neaiški. Atrodo, neaiški ir jo priklausomybė. Žemė, ant kurios stovi pastatas, turi savininką, teisingiau – savininę, tačiau pastatas jai nepriklauso. Atrodo, kad nepriklauso niekam, bent mums niekas negalėjo paaiškinti, kas turi rūpintis šia istorine ir kultūrine vertybe. Tokiomis aplinkybėmis lėšų bent elementariam pastato aptvarkymui, saugos užtikrinimui tvirtina negalinti skirti ir Pakruojo rajono savivaldybė.

Ką mena šie piliastrai?..

Vis dėlto išeitį rasti būtina ir kuo greičiau. Gal geru pavyzdžiu galėtų būti Šeteniai Kėdainių rajone? Tai Nobelio premijos laureato poeto ir rašytojo Česlovo Milošo giminė. Iš poeto motinos Veronikos tėvų Zig-manto ir Juzefos (Sirutytes) Kunatų dvaro buvo išlikęs tik senasis svirnas – jo sienos riogsojo be stogo. Kai 1992 m. gegužės 26 d. po daugiau kaip 50 svetur praleistų metų Č. Milošas apsilankė Lietuvoje, jam buvo suteiktas Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardas, o nepriklausomos Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba jį paskelbė Lietuvos garbės piliečiu. Tada Č. Milošas apsilankė ir gimtuosiuose Šetenuose.

Lietuva pasijuto esanti skolinga savo žymiajam kraštiečiui. Tuometinis Vytauto Didžiojo universiteto rektorius prof. Algirdas Avizienis, beje, buvęs Č. Milošo kolega tame pačiame Kalifornijos universitete Berklio (Berkeley) mieste, JAV, ėmėsi naujų žygių, kad buvęs Šetenių dvaras būtų gražintas Č. Milošui. Žygis pavyko, ir 1997 m. rugsėjo

tus buvo visai neprastos būklės. Ką turime šiandien? Griuvenas, patį gailiausią vaizdą. Štai ką gali padaryti barbarai, kurių neaplankė šviesos spindulys. Dėl 5 centų už plytą kai kurie tautiečiai pasiryžę visiškai nuniokoti savo giminę. Tokia realybė.

Žmonės geru žodžiu nemini už kultūros paveldą atsakingų Pakruojo rajono tarnybų ir konkrečių asmenų veiklos. Užtat rodydami tas griuvenas primena ir parafrazuoja visiems gerai žinomo ir liūdno atminimo veikėjo pametėtą istorinę frazę: „Nėra žmogaus – nėra problemos“. Šiuo atveju, matyt, kai kas mano, kad nelikus pastato, buvusių dvaro rūmų, nelieka ir problemos. Bet jie labai klysta. Galimas daiktas, ateis metas, kai prie sugriautų, prarastų pastatų pradėsime kalti lenteles su užrašais: *Šis pastatas buvo marodierių suniokotas, kai už rajono paminklų ir paveldo apsaugą buvo atsakingas toks ir toks ponas...*

Tiesa, pasiteisinimas visada bus rastas: dvarvietė (kad ir Plonėnų) nebuvo įtraukta į kultūros objektų sąrašą, neturėjo savininko... Arba priešingai: pats savininkas nesirūpino statinio apsauga. Dainelė be galo, o kaltųjų nėra.

Gedučių atveju, matyt, pirmiausia reikėtų pasirūpinti, kad į pastatą nelandžiotų tie, kam nereikia. Viso-

Gedučių dvarvietėje sodinamas ažuoliukas – šios vietos atgimimo simbolis

7-ąją Č. Milošui Šetenuose buvo įteikti dvaro nuosavybės dokumentai. Poetas savo ruožtu Šetenių padovanojo Czeslawo Miloszo giminės fondui. Atstatytame senajame svirne dabar vyksta konferencijos, kultūriniai renginiai, Šeteniai tapo reikšmingu kultūrinės traukos centru, tarptautinių renginių vieta.

Panašios lemties būtų galima palinkėti ir Gedučiams, tuo labiau, kad išlikęs dvarvietės pastatas daug išpūdingesnis už buvusį svirną Šetenuose. Gedučiai galėtų būti puiki Grothusų kultūros centro, gal ir muziejinės ekspozicijos vieta. Tuo labiau, kad susisiekiama patogus, naujai asfaltuotas kelias Gedučius jungia su Žeimeliu, ligi kurio yra vos 10 kilometrų.

Pradėti nuo paprastų dalykų

Kol kas tai viltys, siekiamybė, o dabartį kartina neapibrėžta Gedučių dvarvietės pastato teisinė padėtis ir nepavydėtina būklė. Atrodo, kad niekas jo nesaugo ir rimčiau nesirūpina, nes pastatytą atramą durų staktai ir laiptams į palėpę vargu ar galėtume vadinti gera pastato apsauga, o išlupinėtų krosnių kokliai palieka visai koptų išpūdį. Pirmiausia tai verčia prisiminti kitos dvarvietės, keli kilometrai nuo Gedučių, likimą. Buvusio Plonėnų dvaro pastatai, kaip mums pasakojo vietiniai žmonės, prieš penkerius me-

čio plauko koklių lupinėtojai ar šiaip bastūnai sumanys pasišildyti, užkurs ugnį ir paleis ant stogo raudoną gaidį. Štai tada griebsimės rūpintis, tik nebebus kuo. Gedučiai nusipelno ne menkesnio kultūros centro kaip Šeteniai, o Žeimelyje, Vaškuose, Pakruojyje, jau nekaltant apie Šiaulius ir Vilnius, teko sutikti ne vieną panašiai mąstantį žmogų.

Verta išklausti ir į Theodoro Grothusso fondo valdybos narės, Grothusų giminės palikuonės vilniečių Marijos Čiurlienės (Grotuzaitės) išsakytą mintį. Reikėtų susisiekti su tam tikromis Vokietijos kultūrinėmis, kraštiečių ar tos šalies bajorų palikuonių organizacijomis, kurios remia kaimyninės Latvijos istorijos ir kultūros paveldą, ypač tą, kuris siejasi su Vokietijoje ar kitose šalyse gyvenančiais ir su Latvija susijusių giminių palikuonimis. Latviai sugeba užmegzti tokius ryšius, gauna solidžią paramą savo kultūros paveldo apsaugai ir net restauravimui. Rodant iniciatyvą, tikriausiai būtų galima sulaukti tokios paramos ir Grothusų giminės paveldo apsaugai lietuviškoje Žiemgaloje. Taigi Gedučiai – ypatingas vertės paminklas, vertas ir tarptautinio pripažinimo. Jo vertę ir pasistengsime išryškinti šiame straipsnių cikle.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Žmogaus ir gamtos sauga – tai tęstinių tarptautinių mokslinių-praktinių konferencijų ciklas, kuris tęsiasi jau 12 metų. Šiomet birželio 1–3 d., pažymint Pasaulinę aplinkos apsaugos dieną ir Lietuvos žemės ūkio universiteto Žemės ūkio inžinerijos fakulteto 60-metį bei Profesinės saugos ir inžinerijos vadybos katedros 40-metį, konferencija vyko jau 12 kartą. Sunkiausia konferencijos rengimo ir organizacinių rūpesčių našta teko Lietuvos žemės ūkio universitetui. Jo partneriai šiemet buvo Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos valstybinė darbo inspekcija, Vytauto Didžiojo universitetas, Europos maisto, žemės ūkio ir turizmo profesinių sąjungų federacija, Lietuvos žemės ūkio darbuotojų profesinių sąjungų federacija ir Lietuvos miškininkų sąjunga. Svarbiausias konferencijų **Žmogaus ir gamtos sauga** siekis – skatinti universitetų ir kitų mokymo įstaigų bendradarbiavimą, kelti dėstytojų, mokslo darbuotojų ir profesinių sąjungų vadovų kvalifikaciją, ugdyti studentų ir jaunųjų mokslininkų įgūdžius žmogaus ir aplinkos saugos mokslų srityse.

Tarp konferencijos renginių kalbinome Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos mokslų fakulteto Aplinkotyros katedros profesorę habil. dr. Reginę Gražulevičienę, daugelio konferencijų **Žmogaus ir gamtos sauga** dalyvę.

Europa nepaiso nitratų?

Gerbiamoji Profesore, kiek teko Jus kalbinti, tiek kalbėdavomės apie europinius projektus. Šiomet konferencijoje „Žmogaus ir gamtos sauga“ taip pat pristatėte naują ES projektą, kuriame dalyvaujate. Koks tai projektas?

Tai ES 6-osios bendrosios programos Maisto srities projektas *Geriamojo vandens kokybės gerinimas*, kurio kodinis pavadinimas *Hi-WATE*. Šiai programai gausime Lietuvos mastais nemažai lėšų – kiek daugiau kaip 1 mln. litų. Projektas skirtas mokslo ir technologijų inovacijoms gerinti. Projekto idėja gimė bendradarbiaujant su projekto pagrindiniu tyrėju aplinkos epidemiologu dr. Marku Niuhsensu (Nieuwenhuisen), kai tarptautinės aplinkos epidemiologijos kongrese Miunchene pristatėte savo studijas. Jis pristatė studiją apie Londono, aš – apie Kauno naujagimių sveikatą. Abu kongreso metu buvome apdovanoti premijomis: Tarptautinė aplinkos epidemiologų draugija mūsų pranešimus išskyrė kaip geriausius ir man tai buvo gera proga susipažinti su kolega M. Niu-

Kokį vandenį geriname, kokį gersime

VPU profesoriaus, Etninės kultūros globos tarybos prie LR Seimo pirmininko dr. Liberto Klimkos (dešinėje) pranešimo Palangos botanikos parke atidžiai klausosi LŽŪU darbuotojas Bernardas Miliūnas, LŽŪU doc. Gediminas Vilkevičius, VDU prof. Regina Gražulevičienė, LŽŪU doc. Romas Gražulevičius ir lektorius Remigijus Zalcauskas

hensenu. Pasiūliau teikti bendrą projektą Europos Sąjungai. Po šio tokių diskusijų siūliau teikti Lietuvai aktualų nitratų geriamajame vandenyje tyrimams skirtą projektą, bet kolega nepritarė. Mat Vakarų

ropos ūkininkai daugiausia vartoja iš giluminių artezinių gręžinių, taigi dėl nitratų didesnių problemų lyg ir ne kyla. Naujosios ES šalims ir kandidatams – Lietuvai, Bulgarijai ir kitoms, ypač toms, kuriose išplėtotas daržininkystė, vynuikystė, nitratų problema yra labai aštri. Tuo labiau, kad šios šalys naudoja daugiau pesticidų ir nitratų turinčių trąšų. Tose šalyse didžioji dalis kaimų gyventojų naudoja šachtinių šulinių vandenį, kuris dėl gruntinių vandenių taršos yra užterštas labiau negu giluminiai vandenys.

Nepaisant to, kad daugelyje naujųjų ES šalių nitratų kelia gana didelę grėsmę, M. Niuhsensas pasiūlė nagrinėti kitą problemą – miestų vandentiekio geriamojo vandens kokybės klausimus. Du trečdaliai Europos gyventojų gyvena miestuose, o tiekiamo geriamojo vandens kokybė nėra gera.

Koja kojon su Europa

Vadinasi, europiečiai daug ką, taip pat savo siūlomus mokslo projektus, vertina iš savo pozicijų. Tad ir jungiantis prie europinių projektų tenka spręsti ne mums svarbiausias problemas, bet tas, kurios aktualios Vakarų šalims.

Kolega Markas pasvėrė, koks projektas gali lamėti finansavimą, ir mums pasiūlė kartu rengti projektą. Iš Londono gal geriau matyti, suvokti krypties perspektyvą. Be to, angliai

turi daugiau dalyvavimo tokiuose konkursuose patirties.

Dabar apie nitratų tyrimus. Lietuvos mokslininkai galėtų inicijuoti tokį projektą, bet, ko gero, nedidelė galimybė jam laimėti finansavimą. Lietuvai pačiai tektų susirasti solidžių partnerių, atitinkančių tam tikrus reikalavimus: mokslingumo kriterijus, turinčius tam tikrą įdirbį siūlomoje kryptyje, turėti tarptautinio bendradarbiavimo patirtį. Partneriai turėtų dirbti pagal akredituotas metodikas, būti paskelbę pakankamai publikacijų tarptautiniuose recenzuojamuose žurnaluose. Ne visada lengvai įvykdomi reikalavimai.

Vadinasi, net ir aukščiausios kvalifikacijos mūsų tyrinėtojai, turintys gilių tos tyrimų krypties žinių, mažai ką laimėtų, nežinodami kai kurių subtilybių? Ir būtent tu, į kurias atkreipė dėmesį kolega iš Londono?

Iš esmės taip ir yra. Renkantis partnerius paprastai kreipiamas dėmesys į jų kvalifikaciją. Jeigu bent vienas partneris silpnas arba abejotinos patirties, gali būti nefinansuojamas visas projektas. Jeigu nėra tos srities publikacijų, naudojami pasenę tyrimo metodai, visos pastangos gali nueiti perniek.

Ar tą mokslą kuriame

Ar nėra taip, kad visada atrodysime silpnesni už užsienio partnerius? Silpna aparatūros bazė, ne itin didelis įdirbis siūlomame projekte – taigi galime atlikti tik vargšų giminaičių vaidmenį užsienio mokslo centrams?

Jeigu mūsų mokslo padėtis ir toliau bus tokia, jeigu iš esmės nesikeis bazinis finansavimas tyrimams atlikti, metodikoms tobulinti, naujai būtinai aparatūrai įsigyti, tai Lietuvos mokslininkai ir liks nuošalėje.

Nenoriu pervertinti savo informuotumo, bet dažnai girdžiu: pinigų

yra, jų pakaktų, tik visa bėda, kad ne tuo mokslu užsiima nemaža dalis mūsų mokslininkų... Taigi reikia kitokio mokslo?

Padėtis gana dviprasmiška. Pramonės, verslo atstovai norėtų, kad mokslas pirmiausia tarnautų jiems.

Tai blogai?

Blogai, nes jų požiūris vakarykštis. Jeigu jie žvelgtų į inovacines technologijas, tai jiems reikėtų pažangiausio universitetinio mokslo, nes universitetų mokslas orientuotas į ateitį. Turėtume pripažinti, kad mūsų pramonės gamyba šiek tiek atsilieka nuo geriausios pasaulinės gamybos. Kai kurie mūsų valdininkai, būdami siauresnio akiračio, nori, kad universitetai specialistus rengtų kaip kolegijos – konkrečiai darbo vietai. Tai visų mūsų bėda.

Jei politikai paklus tokiam valdininkų spaudimui, bijau, kad mūsų mokslas taip ir nepajudės iš mirties taško, o Lietuva netaps intelektualų kraštu, naujausių technologijų įsisavinimo lydere Europoje.

Savame krašte sunku būti pranašu

Tačiau kaip mūsų politikams, nuo kurių priklauso šalies ateitis, įteigti šias mintis? Juk sutikime, kad pramonininkų lobizmas politikoje nepalyginamai stipresnis už mokslininkų lobizmą.

Vakarų šalyse fundamentinis mokslas finansuojamas ne tik iš valstybės biudžeto, bet ir iš įvairių fondų per konkursus. Deja, Lietuvoje kol kas yra kitaip. Labai dažnai mokslui dirba ne pačios novatoriškiausios sritys. Man pačiai teko dalyvauti ne viename tarptautiniame projekte, būti Europos Sąjungos Bendrosios programos eksperte, bet iš Lietuvoje veikiančių fondų nė vienam pasiūlytam

Vytauto Didžiojo universiteto profesorė habil. dr. Regina Gražulevičienė konferencijos metu

Europai nitratų problema nėra tokia aktuali kaip Lietuvai.

Kaip čia dabar yra: Lietuvoje nuolat girdime, kad tai didelė problema, o štai kitos Europos šalys taip nemano?

Nitratų nesibaiminama. Tačiau vieną dalyką pavadinčiau politiniu: pagal ES standartus nitratai leidžiami naudoti kaip maisto priedai, stabilizuojantys baltymines medžiagas. Jie naudojami sūrių, dešrų gamyboje, nors niekam ne paslaptis, kad jie turi neigiamą poveikį žmonių sveikatai. O geriamąjį vandenį Vakarų Eu-

projektui prioritinėse mokslo kryptyse finansavimo gauti nepavyko. Kai prašydavau paaiškinti, kas siūlomame projekte netenkina ekspertų, kur silpnosios vietos, gaudavau atsakymą: „Pastabų nėra, tačiau dėl lėšų stygiaus projektas finansavimo negavo“ arba: „Siūlomas darbas nėra aktualus mokslo krypties“.

Deja, iš pramonės ir verslo mūsų mokslas šiandien gauna toli gražu ne didžiausią lėšų dalį. Veikiu priešingai: šiandien svarbiausias mokslo gyvenimo šaltinis yra valstybės biudžetas.

Siekiant didinti atliekamų mokslinių tyrimų beieksperimentinės plėtos darbų kokybę ir apimtį, atnaujinti tyrimų bazę, sudarant sąlygas konkurencingumui bendroje Europos mokslo erdvėje, būtina pasiekti, kad investicijos mokslo ir studijų institucijose sudarytų bent 1,0 proc. BVP. Todėl verslo sektoriaus įnašas turėtų iš esmės padidėti.

Lygiaverčiais pagrindais

Nuo mokslo politikos dalykų grįžkime prie geriamojo vandens projekto. Taigi kolega Markas iš Londono Jums padėjo sėkmingai ištraukti į bendrą projektą...

Ne visai taip. Jis tiesiog pasiūlė teikti bendrą projektą, bet aš savo ruožtu pasiūliau draugiškai sutarti: jei projektas konkursą laimės, mes būsim lygiaverčiai partneriai. Ne taip, kaip neretai būdavo iki šiol: mus įtraukdavo kaip asocijuotus narius, ir gaudavome trupinius nuo bendro kitų centrų finansavimo.

Dabar šiame projekte dalyvauja 14 Europos Sąjungos mokslo centrų ir institucijų. Tarp jų ir Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai. Iš viso projektui skirta 12 mln. litų (3,5 mln. eurų); iš jų Lietuvos tyrinėtojų teks 1 mln. litų. Visai neblogai.

Gal pamintumėte ir kitus projektus dalyviams?

Tai Europos mokslo centrai, nemažai universitetų, konsultacinės institucijos, tyrinėtojai iš Jungtinės Karalystės, Italijos, Graikijos, Prancūzijos, Suomijos, Ispanijos, Švedijos. Kaip konsultantai projekte dalyvauja ir JAV mokslininkai, kuriems rūpi geriamojo vandens kokybės ir naujų standartų kūrimo reikalai. Projekto tyrimo rezultatai bus paskleisti Europos Sąjungoje ir už Europos ribų. Dabar amerikiečiai Bostone organizuoja konferenciją ir kviečia dalyvauti mūsų projekto dalyviams. Galimas daiktas, kad jie pasiryžę net paremti kai kuriuos mūsų projekto partnerius.

Susirūpinimas dėl naujų gimdyvių sveikatos

Kokia šiuo metu projekto reikalų būklė?

Projektas gavo bazinį finansavimą, sutarties pasirašymo reikalai pajudėjo, tad liepos mėn. mus turėtų pasiekti pinigai. Mūsų projekto administratoriai jau baigė savo derybų etapą. Dabar Europos Sąjungos paskirtas komisaras siekia kuo daugiau išsiderėti iš projekto dalyvių, kad šie parengtų kuo daugiau praktinio taikymo dokumentų. Dėl tų dokumentų mums teko prie 13 projekto dalyvių pritraukti dar ir 14-ąjį, todėl keliems mėnesiams įstrigo projekto startas, nes finansinės sutarties pasirašymas iš naujo turi pereiti visą ciklą – dėl pinigų skyrimo kiekvienam konkrečiam projekto nariui. Tačiau visas šis procesas užtikrina, kad kiekvienas narys gaus jiems priklausančią lėšų dalį, kuri numatyta sutartyje.

Kokiomis mokslininkų pajėgomis

Baltijos jūra – neatsiejama mūsų aplinkos ir ekologinio rūpesčio dalis

projekto dalyviai remsis Lietuvoje?

Teikiant projektą reikėjo numatyti dalyvius. Kadangi projektas daugiasluoksnis, tai jame dalyvaus epidemiologai, biostatistai, chemikai, aplinkotyros specialistai, akušeriai: ginekologai, įvairūs specialistai. Iš Vytauto Didžiojo universiteto projekte dalyvaus Aplinkotyros ir Biologijos katedros, Kauno medicinos universiteto Akušerijos-ginekologijos ir naujagimių neonatologijos katedros, įtraukėme taip pat ir Kardiologijos instituto Aplinkos epidemiologijos laboratoriją. Tai pagrindiniai projekto vykdytojai.

Daugiausia medicinos ir ekologijos krypties katedros?

Toks šio integruoto projekto profilis: nustatyti geriamojo vandens dezinfekcijos šalutinių junginių poveikį žmonių sveikatai ir sukurti saugius standartus geriamojo vandens dezinfekavimo politikai įgyvendinti.

Dezinfekcijai naudojant chlorą arba chloro dioksidą, vandenyje esančios organinės medžiagos reaguoja su chloru ir sudaro pašalinius junginius, pasižyminčius toksiškumu. Šalutinių junginių sudėčiai nustatyti ir jų poveikiui išaiškinti reikia bendrų medicinos ir ekologijos specialistų pastangų.

Kaltinimas trihalometanams

Kokios toksiškos medžiagos turimos mintyje?

Tai trihalometanai, haloacetinės rūgštys, aldehidai ir kitos medžiagos. Joms nustatyti reikia atlikti brangią cheminę analizę, nes naudojamas dujinis chromatografas ir prietaisas, gaudantis dalelių masę. Tai gana naujos tyrimų technologijos. Dalį šių tyrimų kaip etaloninių, mums atliks Vakaruose akredituotos laboratorijos. Mūsų rūpestis – pradėti šias analizes Lietuvoje, nes bendras trihalometanų kiekio nustatymas atliekamas visose šalyse, tikrinant vandens kokybę. Lietuvoje šių junginių kiekius netiriamas.

Kodėl trihalometanai kelia nerimą? Epidemiologiniais ir toksikolo-

giniais tyrimais su gyvūnais įrodyta, kad jie gali sukelti onkologines ligas, gali turėti įtakos vaisiaus raidai, naujagimių apsigimimų rizikai.

Vadinasi, chloruotas vanduo, kurį gauname iš vandentiekio ir maudydami baseine, nėra toks jau nekenksmingas?

Iš tiesų, tai nerimą keliantis dalykas. Todėl mūsų projektą ir parėmė Europos Komisija. Europos Sąjungoje siekiama sukurti naujus geriamojo ir kitoms žmogaus reikmėms vartojamo vandens standartus. Kitų būdų veikti baseinų savininkus ir tvarkytojus, geriamojo vandens tiekėjus, nėra. Nei savivaldybės, nei baseinų prižiūrėtojai vandens kokybei gerinti lėšų neskiria, kai vanduo atitinka galiojančius standartus, nes tuomet valstybinės priežiūros institucijos nėra suinteresuotos taikyti brangiai kainuojančius tyrimo metodus esamai padėčiai kontroliuoti.

Kokie tie metodai, galintys pakeisti dabar įprastą ir visuotinai įteisintą vandens chloravimą?

Galima būtų taikyti ultravioletinį spinduliavimą vandens dezinfekcijai. Arba tam gali būti naudojami sidabro junginiai. Suprantama, tai brangūs metodai. Reikia naujų vandens dezinfekavimo metodų, technologijų, aparatūros. Miestų vandentiekų sistemoms tektų dezinfekuoti didžiulius vandens kiekius.

Kad ir ką sakytume – tai gyvybiškai svarbus reikalas – valstybėms, savivaldybėms.

Todėl ir imamės šio projekto, jam skiriamas ne toks jau menkas finansavimas. Siekiant pagerinti padėtį, iniciatyvą pirmiausia turėtų rodyti įstatymų kūrėjai. Jei higienos normose būtų nurodyta, kad netinka į vandentiekį tiekti vandens, kuriame yra chloro junginių, tai reikalai pajudėtų. Chloruotas vanduo visai netinka kūdikių maitinimo mišiniam gaminti. Dabar mes ne tik kūdikių maistui vartojame vandentiekio vandenį, bet ir mamas nėštumo metu skatiname maudytis baseinuose, taip pat ir kūdikius kuo anksčiau pratiname prie baseinų vandens.

Ar nereiktų to daryti? Juk galutiniai dar neįrodyta, kad toks vanduo kenkia sveikatai, gali sukelti vėžį. Tai tik įtarimas, dar nepatikrintas griežtesniais tyrimais.

Toksikologiniai tyrimai ir pirmieji populiacijos mastu atlikti epidemiologiniai tyrimai rodo, kad chloruotas vanduo gali būti onkologinių ligų priežastis. Labiausiai pažeidžiamos tos žmonių grupės, kurios turi genetinių pakitimų, genetinio polimorfizmo pasireiškimų arba polinkį. Mūsų tikslas ir yra išsiaiškinti, kokios chloro junginių koncentracijos pavojingos sveikatai, ypač jautriausiai populiacijos daliai – nėščioms moterims, naujagimiams. Mums rūpi žinoti, ar tikrai chloruoto vandens šalutiniai produktai kelia didesnę pavojų sveikatai.

30 teršalų kelia pavojų sveikatai

Tačiau Lietuvos projekto dalies vykdytojai tikriausiai tyrinės tik vieną nedidelį problemos segmentą?

Mūsų pagrindinė projektinė užduotis – sukaupti duomenis apie maždaug 8 tūkst. naujagimių ir jų motinas ir nustatyti, ar mažam nau-

jagimių svoriui, neišnešiotų naujagimių kiekiui, kitiems neigiamiems pokyčiams turi įtakos chloruotas vanduo. Tuos duomenis pateiksime į bendrą duomenų bazę.

Ar galime kalbėti apie tam tikrą naujagimių stebėsenos pradžią? Apskritai kokių rezultatų tikėtis iš šio projekto?

Keturiuose centruose numatyta užregistruoti 20 tūkst. naujagimių, kurių sveikatos būklė bus stebima ir vertinama naudojantis vienoda metodika. Bus nustatytas naujagimių sveikatos sutrikimų ryšys su vandens teršalų koncentracijomis, esant genų ir aplinkos sąveikai. Tikimės, kad taikant tiksliausias naujausias tyrimų metodikas, pavyks nustatyti pavojingiausius teršalus ir jų pavojingas koncentracijas.

Kauniečiams dera susirūpinti

Ką galėtumėte pasakyti apie Lietuvos miestų vandentiekio gyventojams tiekiamą vandenį?

Antai Kauno vandentiekio vanduo labai užterštas geležimi ir manganu, koncentracijos viršija leistinas higienos normas. Prastos kokybės vandenį geria du trečdaliai kauniečių. Pastaciūs Petrašiūnų vandens gerinimo įrenginius, tikėjomės, kad reikalai pagerės, bet kas atsitiko? Vandentietėje vandens kokybė išties pagerėjo, bet vartotojai tebeauga tokį pat vandenį kaip ir anksčiau. Manoma, kad vandens kokybė dar 5 metus nepagerės. Gerėti kliudo pačiuose vandentiekio vamzdynuose sukauptos cheminės medžiagos. Jų reakcija su chloro junginiais gali būti labai pavojinga.

Klausantis darosi truputį neįdomu. Gal, Professore, Jūs pernelg prigąsdinote nieko bloga neįtariantį kauniečių?

Tai ne gąsdinimas, o noras atkreipti dėmesį į problemą. Vandens vartotojai, žinodami apie galimą pavojų sveikatai, turi galimybę sumažinti riziką, vartodami giluminių artezinių šulinių vandenį. Be to, Europos Tarybos direktyva „Dėl informacijos apie aplinką prieinamumo visuomenei 90/313/EEC“ valdininkus įpareigoja teikti informaciją apie kenksmingus aplinkos veiksnius visuomenei. Manau, kad aktyvi visuomenės pozicija jai svarbiais klausimais turės įtakos greitesniam politiniam problemos sprendimui.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvos žemės ūkio darbuotojų profesinių sąjungų federacijos pirmininkas Alfonsas Gedgaudas (kairėje) su konferencijos dalyviais profesinių sąjungų poilsio stovykloje Karklėje aptaria konferencijos reikalus; klausosi muzikė Vida Petrašiūnienė, Žemės ūkio ministerijos Infrastruktūros skyriaus vedėjas Jonas Petrašiūnas, VDU prof. Regina Gražulevičienė ir LŽŪU doc. Romas Gražulevičius

Atkelta iš 7 p.

Patraukė kvantinės optikos tematika

Ar dabar, kai esame skirtingose savarakiškose valstybėse, tie ryšiai tebeegzistuoja. O gal sudėtingiau bendrauti dėl įvairių praktinio gyvenimo ypatumų?

A. Masalovas. Nuo tam tikro laiko mūsų bendradarbiavimas ėmė trūkinėti, tapo nebe toks produktyvus. Nesakyčiau, kad būtų iškilę kokių nors kliūčių – ne. Tiesiog kiekvienas organizmas, taip pat bendraminčių tyrinėtojų grupės, gyvuoja tam skirtą laiką. Antai man Maskvoje teko keisti darbų tematiką – imtis tokios temos, kuri neturėjo nieko bendra su pikosekundiniais reiškiniais. Teko rūpintis, kaip atlikti eksperimentus Maskvoje. Fiziškai nebegalėjau tiek laiko ir jėgų, kaip anksčiau, skirti mūsų bendradarbiavimui.

Kokios tematikos darbai dabar užsiimate?

A. Masalovas. Kvantinės optikos tematikos. Ši tematika visai nepanašė į pikosekundinės ar femtosekundinės srities darbus. Ši sritis mums atrodė labai perspektyvi. Po Tarybų Sąjungos subyrėjimo pasikeitė daugelio mokslinių tyrimų pobūdis. Reikėjo apsispręsti dėl naujos tematikos darbų, ištraukti į tarptautinius mokslinių tyrimų konkursus. Tuo metu FIAN'o direktorius buvo akad. Leonidas Keldyšas, buvusio Tarybų Sąjungos mokslų akademijos prezidento akad. Mstislavo Keldyšo giminaitis. Jis ryžosi visiškai naujam ir mūsų šalyje tuo metu sunkiai įsivaizduojamam žingsniui: surinko mūsų Institutui skirtų lėšų likučius ir paskirtė geriausioms mokslinėms grupėms. Tai buvo kaip sprogimas: pinigai teko tyrinėtojams, kurie ryžosi atlikti tam tikros, ir būtent perspektyviausios, kaip tada atrodė, tematikos tyrimus. Tai buvo visiškai kitokia mokslinių tyrimų organizavimo sistema, negu ligi tol Tarybų Sąjungoje.

Aš taip pat dalyvavau L. Keldyšo skelbtame konkurse, jį laimėjau ir dabar disponuoju gautomis lėšomis. Keli mano tiesioginiai viršininkai neteko galios nei tų pinigų apkarpyti, nei kokių nors būdu kitaip perskirtyti.

O kaip tiems darbuotojams, kuriems nepavyko laimėti konkurso? Ar jie gauna bent jau bazinį atlyginimą?

A. Masalovas. Gauna. Nieko iš darbo neatleido, bet tie žmonės negavo jokių papildomų lėšų. Pirmą kartą tokį konkursą laimėjau 1989 m., kai pasiūliau visai naujos tematikos darbus. Jaučiau labai didelį pakilimą, nes sovietmečiu beveik negalėjau rinktis temos.

Kodėl ėmėtės visai naujos temos, nors prieš tai tu dešimtmečius buvotė atsidėjęs lazerių kūrimo ir eksperimentų taikant lazerius tematikai? Ar nebuvo gaila išsiskirti su senąja meile?

A. Masalovas. Lazerių fizikos nemečiau, nes lazeriniai šaltiniai kvantinėje optikoje yra pagrindinis instrumentas. Man ši sritis įdomi. Tačiau buvo ir kita medalio pusė: XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje buvo kilęs tam tikras kvantinės optikos mikrobumas. Jo nepalyginsi su lazerių bumo septintajame dešimtmetyje, bet vis dėlto. Tuo metu kvantinėje optikoje buvo generuota „suslėgta“ šviesa (сжатый свет), tai tetai buvo skirta daug mokslinių publikacijų. Tos srities tyrimų ryžtingai

Apie suslėgtą šviesą ir kitus fizikams svarbius dalykus (3)

Dr. Vidimantas Kabelka sugeba „Mokslo Lietuvos“ skaitytojus supažindinti su kitų šalių žymiais lazerių kūrėjais

ėmėsi amerikiečiai fizikai, ir mane tai labai sudomino: užsibrėžiau tuos bandymus pakartoti ir rasti savąjį tų eksperimentų įgyvendinimo kelią. Norėjau įrodyti savo paties idėjų gyvybingumą. Už projektui gautus pinigus įsigijau naujos lazerinės technikos, Maskvos fizikinės technikos institute, kurį buvau baigęs ir kuriame turiu daug bendraminčių, surengiau kvantinės optikos seminarą. Į jį savanoriškai atėjo nemažai studentų. Tai buvo audringas seminaras, nes, kaip sakiau, tuo metu kilo susidomėjimas šia sritimi.

Aklikelis ar atokvėpis prieš naują šuolį?

Kuo ši sritis taip domino fizikus ir ne tik juos?

A. Masalovas. Buvo vilčių, kad kvantinė optika padarys optinių ryšių perversmą. Siekta kokybinio šios srities šuolio.

Tačiau viltys nepasiteisino?

A. Masalovas. Šis būdas pasirodė neįkertamas inžinerijai, techniniam idėjos įgyvendinimui. Pateiksiu analogiją. Puslaidininkinių lazerių idėja buvo iškelta praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio pradžioje, tada, kai buvo sukurta daugelis kitų lazerių. Tačiau įgyvendinti idėją pavyko tik praėjus keliems dešimtmečiams. Faktiškai tik po 20 metų puslaidininkiniai lazeriai buvo panaudoti technikoje.

Panašiai nutiko „suslėgtos“ šviesos atveju, nors kol kas dar anksti kalbėti apie idėjos įgyvendinimą. „Suslėgta“ šviesa kol kas netapo šiuolaikinės technikos instrumentu. Bent kol kas.

Bet tai nėra mokslo ir technologijų aklikelis?

A. Masalovas. Didžiųjų idėjų požiūriu tai nėra aklikelis, nes net ir nepavykus idėją įgyvendinti praktiškai, dirbdami sužinojome labai

daug naujo. Tačiau taikomojo pobūdžio viltys, kurių siekėme, nepasiteisino.

Mano aspirantas Michailas Vasiljevas, dirbęs JAV Teksaso universitete, atliko labai įdomius darbus, kurie, visai galimas daktaras, ateityje pakeis dabartinę kvantinės optikos tyrimų vaizdą. Kita vertus, geriau neužbėgti įvykiams už akių. Nesvarbu, ar tai aklikelis, ar ne, mes atlikome daug tyrimų, nagrinėjome labai įdomias temas. Visa tai nėra mokslui beverčiai dalykai. Tai originalūs tyrimai – mes ėjome savo keliu nieko nekopijuodami. Tai puikūs fundamentinio mokslo rezultatai, kuriais galiu didžiuotis. Tų dviejų tyrimų rezultatai sudaro mano mokslų daktaro (habil. dr.) disertacijos pagrindą.

Kai kuriais tyrimų rezultatais pasidalijau atvykęs į Vilnių. Kalbėjome apie femtosekundinius matavimus ir užslėptą poliarizavimo šviesą, taip pat apie kvantinės tomografijos dalykus. Pastaroji sritis taip pat labai įdomi. Ji susijusi su kvantine optika ir užslėpta šviesos poliarizacija.

Interpretavimas – viena iš mokslinio pažinimo sričių

Pasaulyje dedama daug pastangų, kad būtų sukurtas kvantinis kompiuteris. Ar Jūsų tyrimėjimai siejasi su šiais užmojais?

A. Masalovas. Daugybė tyrinėtojų dabar siekia sukurti kvantinį kompiuterį. Kvantinė tomografija, kuria užsiimame, tik netiesiogiai susijusi su kvantinių kompiuterių kūrimo problematika. Mūsų problema yra gerokai paprastesnė.

Vis dėlto kvantinis kompiuteris

– nors labai gerbiu jo kūrėjus – iš esmės tėra taikomojo pobūdžio uždavinys. O tai, ką mes nuveikėme kvantinės tomografijos srityje, teikia fundamentinio mokslo pagrindus. Atsiremdami į juos, mes jau galime žengti tolesnius žingsnius.

Taigi Vilniuje dėstėte visai naujus dalykus. Ką galėtumėte pasakyti apie savo klausytojus? Ar jiems buvo artima Jūsų išdėstytos tematikos problematika?

A. Masalovas. Jaučiau labai didelį susidomėjimą. Vaikiniai nebuvo pasyvūs, labai aktyviai dalyvavo.

V. Kabelka. Mačiau, kaip po paskaitų prie kolegų Anatolijaus pridedavo mūsų fizikai, jauni vyrukai. Uždavinėjo profesionalius klausimus.

A. Masalovas. Vienas klausimų buvo toks: „Ar galima kvantinę mechaniką suvesti į žaidimo kauliukais problematiką?“

Dievas žaidžia kauliukais... Vienas iš garsių fizikų yra taip pasakęs.

A. Masalovas. Būtent kvantinė mechanika paneigia teiginį, kad Dievas žaidžia kauliukais.

V. Kabelka. Kitą dieną atėjęs į laboratoriją matau, kaip du mūsų jauni fizikai, dalyvavę A. Masalovo paskaitoje, nusipiešę Puankarė sferą, azartiškai ją nagrinėjo. Vadinasi, neliko abejingi išdėstytiems dalykams, o kolega sugebėjo labai gerai paaiškinti sudėtingų reiškinų esmę. Be to, iškart matyti, kad kolegai labai patinka dėstyti.

A. Masalovas. Esu eksperimentatorius, todėl privalau gerai išmanyti technika, mokėti daug ką padaryti savo rankomis. Apskritai reikia turėti įvairiapusių žinių. Kaip eksperimentatorius turiu būti gerai informuotas, kad galėčiau suprasti teoretikus. Jei norime, kad išnyktų toks didelis teoretikų ir eksperimentatorių nutolimas, tarp jų turime pastatyti tarpininką – interpretatorių. Interpretavimas – viena mokslinio pažinimo sričių. Interpretacijai visada skirdavau daug dėmesio, galimas dalykas, tai viena geriausių mano savybių.

Be interpretacijos mokslas tikriausiai apskritai neįmanomas?

A. Masalovas. Maskvoje šiuo metu kaip tik vyksta neoficiali „koridorinė“ diskusija apie Alberto Einšteino vaidmenį moksle. Girdi, ir iki A. Einšteino moksle jau buvo pasiekti svarbiausi laimėjimai, tačiau A. Einšteinas sugebėjo visa tai naujai interpretuoti, toms idėjoms suteikti išbaigtumą, tokį turinį, kuris padėjo plėtoti naujas idėjas.

Dar I. Niutonas labai taikliai ir kukliai pažymėjo, kad jis stovėjo ant savo pirmtakų pečiu: nuo jų buvo toliau matyti.

A. Masalovas. Skirtumas tas, kad A. Einšteinas nepasakė taip, kaip I. Niutonas. Iki A. Einšteino labai daug naujų idėjų atskleidė Anri Puankarė (Henri Poincaré, 1854–1912 m.); jis sukūrė ir reliatyvumo principo matematinę teoriją. Faktiškai savajam reliatyvumo principo formulavimui A. Einšteinas panaudojo Hermano Minkovskio (1864–1909 m.) ir Anri Puankarė idėjas, jas susiejo, pateikė, nors savo pirmtakų neįvardijo.

V. Kabelka. Penki šimtai metų iki Kristupo Kolumbo vikingai sugebėjo pasiekti Amerikos žemyną krantus, bet dėl to niekas nesirengia versti K. Kolumbui pastatytų paminklų.

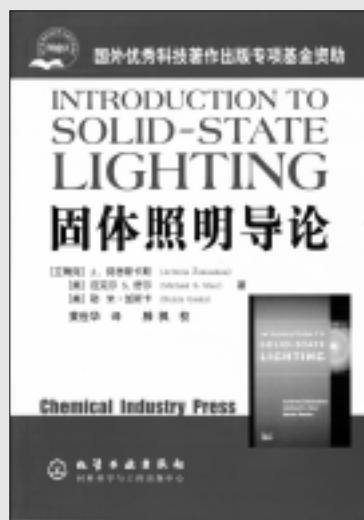
Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kinijoje išleista lietuvių mokslininkų knyga

Lietuvių mokslininkų veikalas sulaukė pasisekimo Kinijoje. Šios šalies leidykla *Chemical Industry Press* išleido knygos *Įvadas į kietakūnį apšvietimą* (A. Žukauskas, M. S. Shur, R. Gaska, *Introduction to Solid-State Lighting*, John Wiley & Sons, 2002, anglų k.) vertimą į kinų kalbą. Naujausioms šviesos technologijoms skirtos knygos du iš trijų autorių yra lietuviai – Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas Artūras Žukauskas ir Vilniaus universiteto auklėtinis, JAV bendrovės *Sensor Electronic Technology, Inc.* prezidentas dr. Remigijus Gaška (Remis Gaska). Trečiasis knygos autorius – Renslerio politechnikos instituto (JAV) profesorius Maiklas S. Šuras (Michael S. Shur).

Kietakūnių šviesos šaltinių (puslaidininkinių šviesos diodų, šviestukų) srityje lietuviai mokslininkai yra sukaupę daug žinių ir patirties. Prof. A. Žukauskas dirba puslaidininkinių, skirtų optoelektronikai, medžiagotyros bei nau-

jaušiu šviestukų taikymo srityse. Dr. R. Gaška – aukštųjų technologijų bendrovės, pasaulyje pirmaujančios ultravioletinių šviestukų gamyboje, vadovas.

Kinijoje neatsitiktinai atkreiptas dėmesys į šią knygą. Šioje šalyje sparčiai plėtojamos optoelektronikos technologijos, tarp jų puslaidininkinių šviestukų gamyba. Didžiau-

sioje pasaulio valstybėje įgyvendinti milžiniški kietakūnio apšvietimo projektai – šviestukais apšviesti dangoraižiai, senovės architektūros paminklai, dalis Didžiosios kinų sienos.

Vilniaus universitete atliekami šviestukų tyrimai, jie taikomi Europos Komisijos remiamame kompetencijos centre SELITEC. Čia bendradarbiaujant su kitomis Lietuvos mokslo institucijomis ir verslo partneriais kuriamos bendrojo apšvietimo, augalų kultivavimo, biofluorescencijos jutiklių, organinių šviestukų ir kitos fotonikos technologijos.

Per kelerius metus lietuvių autorių *Įvadas į kietakūnį apšvietimą* tapo plačiai žinomas. Šią knygą galima rasti daugelio šalių universitetų bibliotekose, ja naudojasi mokslininkai ir inžinieriai, dirbantys puslaidininkinės optoelektronikos srityje. Dabar juos papildė ir bene gausiausias pasaulyje skaitytojų būrys.

Liana Binkauskienė

Svarbiausia – pasirinkti teisingą strategiją (3)

Pabaiga. Pradžia Nr. 10

Baigiame pokalbį su vienu Europos Sąjungos 6-osios Bendrosios programos NENNET projekto dalyviu, Lietuvos energetikos instituto tarybos pirminku, buvusiu ilgamečiu jo direktoriumi akad. Jurgiu VILEMU.

Miuncheno sprendimas ir Ignalinos AE

Kuo dabartinis Energetikos institutas skiriasi nuo to, kuris buvo kad ir prieš 15 metų?

Skirtumas esminis. Prieš 15 metų institutas sprendė buvusios imperijos mokslines užduotis, tad Lietuvos labai buvo skiriama tik nedidelė darbu dalis.

Lietuvos energetikos instituto tarybos pirmininkas akad. Jurgis Vilemas

Institutui sėkmingai transformuoti padėjo Ignalinos AE, nes kuriant saugos sistemas, buvo galima pertvarkyti darbų tematiką?

Taip, iš dalies. Kritiniu metu, tarp 1991–1993 m. Ignalinos AE saugos tematikos darbai išties mums labai padėjo. Ignalinos AE tapo Lietuvos nuosavybe be jokios infrastruktūros, kuri buvo būtina eksploatuoti tokį pavojingą objektą. Akademinė elektrinės priežiūra, susijusi su sauga, reikalavo daugelio sričių žinių, galingos analitinės technikos, matematinių modelių. Jie buvo būtini, siekiant įvertinti įvairius branduolinių reaktorių avarinius procesus. Visa tai reikėjo sukurti. Mes tai ir padarėme. Aišku, gavome ir tarptautinę finansinę paramą. Mūsų visų garbės reikalas buvo įrodyti, kad sugebame būti atsakingi už tokį sudėtingą techninį objektą. Dabar institutas yra visuotinai pripažintas branduolinės energetikos saugos ekspertas, ypač RBMK tipo reaktorių srityje. Didelė sėkmė šioje srityje mus padarė imtis dar sudėtingesnes problemas – vandenilio energetikos.

Su saugos problema susitvarkėme, bet netekome pačios branduolinės jėgainės.

Tai visai kita problema – didelės tarptautinės politikos sritis. Jeigu Ignalinos AE išlikimo problema būtų sprendžiama dabar, esu tikras, kad ji nebūtų uždarama. Europos Sąjunga buvo apimta euforijos dėl Sovietų Sąjungos subyrėjimo, tačiau buvo tik ką įvykusi Černobylio AE katastrofa, tad visa tarybinė technika vakariečiams atrodė šlamštas, kurio reikia kuo greičiau atsikratyti ir sukurti naują. Tik vėliau buvo įsitikinta, kad ta technika ne tokia jau prasta. O pastatyti naują atominę elektrinę nėra taip paprasta.

Vakarai veikė kaip bolševikų kavalieristai.

Realus gyvenimas parodė, kad ne visa sovietinė technika bloga, tačiau emocionalus sprendimas uždaryti Ignalinos AE 1992 m. buvo priimtas Miunchene. Šio miesto pavadinimas Rytų Europai asocijuojasi su labai nemaloniais sandėriais, atvedusiais prie Antrojo pasaulinio karo. Ignalinos AE Miuncheno sprendimas taip pat buvo lemtingas. Jokie argumentai nepadėjo, nes Lietuvoje veikia tokie pat RBMK tipo reaktoriai kaip Černobylyje.

Kai sveika logika negaliojo

Patys Vakarų ekspertai pripažino, kad Ignalinos AE ne mažiau saugi už daugelį Vakarų šalių branduolinių reaktorių.

Sveika logika negaliojo. Nebuvo įmanoma pakeisti sprendimų, nes tai susiję su „aukštąja“ politika ir ypač su prieš branduolinę energetiką nusiteikusių Vakarų šalių rinkėjų nuomone. Vakarų politikai spekuliuojo savo šalių visuomenės anti-branduoliniu nusiteikimu, siekdami laimėti rinkėjų balsų.

Vėliau Europos Sąjungos pozicija sovietinių atominė elektrinių atžvilgiu buvo švelninama, buvo leista sovietinio dizaino atominėms elektrinėms veikti Vengrijoje, Čekijoje. Neliestos tos branduolinės jėgainės, kurios buvo pradėtos, bet nebaigtos statyti iki 1991 m., suteikta nemaža parama joms modernizuoti. Vokietija nedelsdama uždarė visas branduolines jėgaines buvusioje VDR. Dalį savo senesnių atominė elektrinių turi uždaryti Slovakija ir Bulgarija, jei nori būti priimtos į Europos Sąjungą.

Matome, kas vyksta: mūsų ateities sąskaita buvo „užganėdinami“ Vakarų rinkėjai. O kur buvo mūsų diplomacija, politikai, pagaliau, sveikas tarptautinis lobizmas?

Jaunos valstybės diplomatinės tarnybos tik formavosi ir dar neturėjo didesnio tarptautinio autoriteto. Netgi dabar, vokiečiams derantis su rusais dėl dujotiekio Baltijos jūros dugnu, ar labai kas paisyti Lietuvos nuomonės? Juk jos net neklausė. Lietuvai buvo pateiktas ultimatumas: arba uždaryme atominę elektrinę, arba stojimas į Europos Sąjungą atidedamas. Vakarai rado mūsų

silpnąją vietą.

Achilo kulną.

Galima ir taip pasakyti. Bet koks referendumas pasirinkti iš dviejų alternatyvų būtų baigęsis Ignalinos AE nenaudai.

Pralaimėjimas, kurį prisiminsime ilgai, ypač kai pabrangės elektros energija.

Nemanau. Istorinės pamokos greitai pamiršamos. O dėl elektros energijos kainos tai štai ką reikėtų turėti mintyje. Estai ir latviai neturi atominės elektrinės, bet jų šalyse kilovatvalandė kainuoja pigiau. Branduolinė energetika nėra tokia jau pigi, kaip kartais atrodo. Daugumoje šalių AE statyba sustojo kaip tik dėl ekonominių priežasčių. Kita vertus, tai labai stabilus ir patikimas energijos šaltinis, nepriklausantis nuo kuro kainų augimo. Smarkiai brangstant organiniam kurui ir aštrėjant politiniams santykiams tarp jo tiekėjų ir vartotojų, atominės energetikos patrauklumas vėl didėja.

Ūkinių objektų problemoms spręsti

Branduolinės energetikos problema Lietuvai yra tiek reikšminga, kad šiame pokalbyje negalėjome jos apeiti. Dabar grįžkime prie klausimo, į kurį Jūs pradėjote, bet nebaigėte atsakyti. Energetikos institutas išliko, nes, pirma – ėmėsi Ignalinos AE saugos problemų. Antra...

Antra mūsų sėkmės dedamoji ta, kad didžiąją dalį turimo mokslinio instituto potencialo sugebėjome nukreipti į šiuo metu Lietuvoje veikiančių objektų problemų sprendimą, t. y. tų problemų, kurios be mokslininkų paramos negalėjo būti išspręstos. Tai ne tik AE, bet ir daugelio kitų Lietuvos energetinės sistemos, apimančios elektros, naftos, dujų ir šilumos ūkį, uždavinių sprendimas. Pagaliau atsinaujinančiųjų energijos šaltinių problematika kasmet darosi vis aktualesnė. Per 10 metų po 1991-ųjų mūsų instituto fundamentinių tyrimų Lietuvoje ne tiek ir reikėjo, todėl didelė dalis mūsų eksperimentinės bazės buvo panaudota šaliai svarbios metrologinės sistemos kūrimui. Kiekvienai valstybei svarbu turėti savo metrologijos, patikros ir sertifikacijos tarnybas. Mes metrologinės patikros paslaugas šiandien galime teikti ir kaimyninėms – Latvijai bei Estijai, net Moldovai.

Dabar institutas apie 65 proc. pajamų gauna vykdydamas ūkiskaitinius darbus daugybei ūkinių subjektų ir dalyvaudamas tarptautiniuose projektuose. Tai daugiausia taikomieji darbai, tačiau jų dėka mes sugebėjome išsaugoti savo mokslinį potencialą. Institute dirba 16 habilituotų daktarų ir 70 daktarų, turime apie 30 doktorantų, dauguma laiku apsigina disertacijas ir lieka institute. Darbo našumas institute tiesiog sunkiai lyginamas su buvusiu prieš 15–20 metų. Šiandien mes jau pajėgiame, ir pirmiausia dėl ūkiskaitinių darbų, imtis tokių perspektyvių tyrimų sričių kaip vandenilio energetika, vandeni-

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Lietuvos energetikos institute vis daugiau dėmesio skiriama alternatyviajai energetikai

lio technologijos, savo tyrinėtojus galime aprūpinti labai brangia mokslinių tyrimų technika. Turime fundamentinių tyrimų laboratorijai reikalingą medžiagų analizės įrangą: skaitmeninę elektroninę mikroskopą, optinių, atominės jėgos mikroskopų medžiagų paviršiaus morfologijos tyrimams atlikti. Turime rentgeno spindulių difrakcijos įrangą medžiagų struktūros analizei, rusenančio išlydžio optoelektroninį spektroskopą medžiagų cheminės sudėties tyrimams, modernią paviršinės varžos matavimo įrangą. Praeitais metais įsigijome modernią plonasluoksnių struktūrų sintezės įrangą. Visa tai mums padeda būti lygiaverčiais stiprių Vakarų universitetinių centrų partneriais.

Apie universitetinį mokslą ir taikomuosius institutus

Kaip vertinate mokslo institutų integraciją su universitetais?

Be mokslinio potencialo, skirto valstybėje besikuriančiai aukštųjų technologijų pramonei, vien su universitetiniu mokslu didesnių laimėjimų pasiekti neįmanoma. Teoriniams, grynai fundamentiniams tyrimams institutams išties geriausia veikti prie universitetų, nes be gero lygio mokslo neįmanomas ir geras aukštasis mokslas. Tačiau yra ir kita mokslo funkcija – padėti kurti naujų technologijų gaminius. Net dabartinėje Lietuvos tradicinėje maisto pramonėje jau neįmanoma

apsieiti be naujausių biotechnologijos mokslo laimėjimų, procesų automatizacijos informacinių technologijų. Ypač tokiai valstybei kaip Lietuva, kuri neturi išskirtinių gamtinių išteklių, galima tikėtis išlikti konkurencingoje aplinkoje tik įsivainant ir kuriant naujausias technologijas. Taigi taikomojo pobūdžio institutai, net ir valstybiniai, yra būtini. O grynai fundamentinio tyrimo darbai galėtų būti atliekami universitetuose.

Šiandien NENNET tinklams skirtoje konferencijoje pranešėjas iš užsienio kalbėjo, kad valstybė jų šalyje institutams skiria maždaug 35 proc. lėšų. Tačiau reikėtų paklausti, kiek valstybė tiems institutams skyrė tuo metu, kai jų padėtis buvo tokia, kokia dabar yra Lietuvos mokslo institutų? Išgirstume atsakymą, kad skirdavo 80 ir daugiau procentų, kol pramonė ir institutai atsistojo ant kojų. Kai šalyje atsirado aukštosiomis technologijomis, sukurtomis kitose šalyse, grįsta pramonė, tada pati naujoji pramonė pradėjo teikti užsakymus mokslui. Valstybė šiuo pradiniu laikotarpiu gali ir privalo padėti diegti aukštąsias technologijas. Tyrimų procesas padeda ne tik sukurti žinias, bet ir ugdyti žmogų, gebantį naudotis tomis žiniomis. Tik turint išsilavinusių specialistų, galima tikėtis pritraukti investicijas į naujausiomis technologijomis grįstą pramonę. Šitai suprasit labai svarbu.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į fizinių mokslų srities matematikos krypties (01 P) ir informatikos krypties (09 P) bei technologijos mokslų srities informatikos inžinerijos krypties (07 T) dieninę bei neakivaizdinę doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą asmenys pateikia:

- prašymą instituto direktoriaus vardu;
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas;
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- 2 nuotraukas 3x4 cm.

Dokumentai priimami iki 2006 m. rugpjūčio 31 d. Akademijos g. 4, II aukšte, 206 kabinete, Vilniuje. Informacija teikiama telefonais: (8 ~ 5) 210 9318, 210 9342.

Direktorius

Pradžia Nr. 6

Šioje baigiamojoje pašneke-
sio apie didžiausią Lietuvos is-
torikų amžiaus projektą – tryli-
katomę *Lietuvos istoriją* – daly-
je dalyvavo Lietuvos istorijos
instituto tarybos pirmininkas
dr. Edmundas Rimša, tęstinio
13 tomų leidinio atsakingoji re-
daktorė habil. dr. Jūratė Kiau-
pienė ir atskirų tomų atsakin-
gieji redaktoriai – dr. Artūras
Dubonis, dr. Česlovas Laurina-
vičius, prof. habil. dr. Zigman-
tas Kiaupa, dr. Rimantas Mik-
nys, vieno iš tomų bendraauto-
ris dr. Darius Baronas ir leidyk-
los *Baltos lankos* vyriausioji re-
daktorė Gintautė Lidžiuvienė.

Kaip mus nuvijo nuo XVII amžiaus

ML. *Taigi paslaptingas XVII
amžius... Kokios priežastys lėmė, kad
XVII a. Lietuvos istorija buvo bene
labiausiai apseista tyrinėjimų sritis?*

J. Kiaupienė. Apleista dėl ob-
jektyvių priežasčių. Sovietmečiu
buvo galima rašyti tik apie karus su
švedais, bet ne su Maskva. Net fak-
tografiškai tai buvo tik pusiau nag-
rinėjamos temos. Apie daugelį
XVI a. dalykų buvo galima bent su-
sirikinti medžiagą, faktografiškai
nagrinėti, o XVII a. istorijoje tai
buvo neįmanomi dalykai. Supran-
tama, kad šios istoriografijos sprag-
os atsilieps trylikatomės *Lietuvos
istorijos* tekste.

ML. *Prieš kelerius metus Lietu-
vos nacionaliniame muziejuje buvo
eksponuoti kai kurie senieji dokumen-
tai ir ekspozicija iš Maskvos archyvų,
Rusijos nacionalinio istorijos muzie-
jaus. Tarp kitų ekspozicijų matėme ir
Lietuvos pasiuntinių dovanas Mask-
vos didiesiems kunigaikščiams. Tos
dovanos Lietuvą reprezentavo kaip la-
bai solidžią Europos valstybę. Manau,
kad daugelis istorikų toje parodoje
vaizdžiai pamatė, kiek daug mūsų dar
nenuveikta XVII a. tyrinėjimų srityje.*

J. Kiaupienė. Neabejoju, kad
po XVII a. skirto tomo pasirodymo

Trylikatomė: tie paslaptingi mūsų istorijos amžiai (5)

Trylikatomės „Lietuvos istorijos“ kūrėjai stiprybės semiasi LR Seimo rūmuose, kur buvo pristatytas projektas ir pirmasis tomas

kai kurie mūsų visuomenės sąmo-
nėje susiformavę stereotipai bus
suardyti. Juk kaip tą amžių daugelį
išsivaizduoja? Kad lenkėjome,
lenkėjome, kol visai sulenkėjome,
atsisakėme savo valstybės, idealų ir
savitumo. Viskas nebuvo taip pap-
rasta, visuomenėje vyko daug su-
dėtingesni procesai. Tuos dalykus
kelsime visuose šios naujos Istori-
jos tomuose.

Istorijos ir kultūros sąsaja

ML. *Kalbant apie XVII a. taip ir
kietai prisiminti puikią Lietuvos ba-
roko architektūrą, gal kiek mažiau
žinoma, bet reikšmingą baroko lite-
ratūrą... Vyko labai intensyvus kul-*

*tūrinis gyvenimas, Lietuvos kultūri-
niai mainai su Vakarų ir Vidurio
Europa. Tačiau gal Istorijos rašyto-
jai tenkinsis istoriniais šaltiniais?
Klausimas toks: kiek kultūrinio, lite-
ratūrinio gyvenimo laimėjimai atsi-
spindės XVII a. skirtame tome?*

J. Kiaupienė. Baroko ar kito
laikotarpio literatūra taip pat yra
tyrinėjimo šaltinis; jis turi teisę būti
panaudotas. Dėl kultūros sutarė-
me: nebus taip, kad rašoma apie
politiką, ekonomiką, visuomenę ir
šalia viso to „prikljuotas“ prielipas
– kultūra, t. y. dailė, architektūra,
literatūra ir muzika. Mūsų autoriai
supranta, kad visas žmonių gyven-
mas – tai kultūra. Politika taip pat
yra kultūra, tik ji reiškiasi kitomis
formomis. Taigi visus kultūros rei-
šinius mėginsime integruoti į vi-
suomenę. Todėl ir sakome: Lietu-
va kaip sociokultūrinis fenomenas.

Iš vieno paklydimo į kitą?

ML. *Ar nėra taip, kad visas mū-
sų istorijos žinojimas – tik tam tikrų
įvairiai susiklosčiusių stereotipų vi-
suma. Jų pamažu turime atsikratyti.
Bet gal vienus stereotipus pakeis
kiti, ir mes juos vadinsime „istorijos
pažinimu“?*

D. Baronas. Stereotipų, ir labai
gajų, yra įvairiuose istorijos laiko-
tarpuose. Visuomenė taip „pri-
kaustyta“ prie XIII–XIV a. istori-
jos, tarsi tai būtų labai gerai mūsų
ištyrinėtas laikotarpis. Šio laiko-
tarpio stereotipai ypač gajūs. Kuo gi-
liau į praeitį, tuo sunkiau viską ap-
čiuopti, o lietuviai mano priešingai,
tarsi didžiųjų kunigaikščių laiki-
kai jiems būtų geriausiai pažįstami,
o taip toli gražu nėra. Tai labai
prieštariniai laikai, ir juos reikia at-
skleisti. Taigi trylikatomė *Lietuvos
istorija* bus ir tam tikras švietėjiškas
darbas, nemenka nauda mėstančiai
visuomenės daliai.

Artūras Dubonis. Mums teks
„sukurti“ lietuvių tautą, kuri per vi-
sus toms kelias į XIX a. ir ga-

liausiai taps modernia lietuvių tau-
ta. Valstybė nebus siekiama mūsų
rašomame tome, nes tai bus ne
valstybės istorija – jai skirtas tik
vienas iš skyrių. Kreipsime dėme-
sį į kitas visuomenės raiškos for-
mas: socialinę struktūrą ir jos kai-
tą, nuosavybės elementus, mėgin-
sime aprašyti kasdienio gyvenimo
normas, požymius ir to meto lietu-
vių gyvenimą, santykius su kaimy-
nais ir kitus panašius dalykus.

Kaimynų istoriografija

ML. *Ką galėtumėte pasakyti apie
XIII–XIV a. istorijos šaltinius, ar jų
pakanka?*

A. Dubonis. Dėl šaltinių dides-
nių problemų nekyla, nes ir ypatingų
šaltinių neturime – visi seniai ži-
nomi. Bet stengsimės pateikti nau-
jas jų interpretacijas.

ML. *Kiek mūsų Istorijos rašyto-
jams gali būti naudinga kaimyninių
šalių istoriografija?*

A. Dubonis. Norėčiau pagirti
ukrainiečių istoriografiją; ji tampa
vienu iš šio Rytų ir Vidurio Euro-
pos regiono istorijos tyrinėjimo ly-
derių. Lenkų istoriografija tradi-
ciškai stipri, baltarusių – trypčio-
janti ir smarkiai atsiliekanči.

Manau, kad ukrainiečių ir lietu-
vių istoriografijos šiuo metu pasie-
kusios aukštą lygmenį. Ukrainiečių
darbais galime pasiremti ir mes,
lietuviai. Kitaip negu baltarusiai,
ukrainiečiai nesisavina viso
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
paveldo ir buvusios valstybės
nemėgina vadinti kad ir Ukrainos
Didžiąja Kunigaikštyste.

ML. *Kaip būtų galima paaikinti
Ukrainos istoriografijos pastarųjų
metų laimėjimus?*

A. Dubonis. Didelė tauta – apie
50 mln. gyventojų, stipri ukrainie-
čių išsivija, veikianti JAV, Kanado-
je, Vatikane. Išsivija taip pat skiria
nemažai lėšų Ukrainos istorijos ty-
rinėjimams. Daug dėmesio istori-
jos tyrinėjimams skiria ir jų val-

džia. Taip pat ukrainiečiai neblogai
tyrinėja savo Bažnyčios istoriją.

ML. *Kodėl ukrainiečių istori-
kams nėra reikalo eiti baltarusių ke-
liu – savintis LDK paveldą?*

A. Dubonis. Pirmiausia todėl,
kad ukrainiečių tautos genėzė ga-
na aiški, kitaip nei baltarusių, ku-
rie ligi šiol neapsisprendžia, kas jie
yra: ar nutautėję baltai, ar subaltė-
ję slavai.

ML. *O jei pasuktume galvas į
šiaurę – Novgorodo link? Ar tai nėra
judviejų su D. Baronu rašomo to-
mo dėmesio arealas? Juk Novgoro-
das buvo LDK sąjungininkas dauge-
lyje istorinių įvykių.*

A. Dubonis. Novgorodas ir
Maskva yra pagrindinė ašis, aplink
kurią susiformavo Lietuvos santy-
kiai su Maskva, vėliau – Rusijos
imperija. Tai XIII a. antrosios pu-
sės procesų rezultatas. Todėl Nov-
gorodas mums aktualus.

ML. *Novgorode nuo seno atlieka-
ma daug archeologinių kasinėjimų.
Kiek tie duomenys naudingi Lietuvos
istorijos tyrinėtojams?*

A. Dubonis. Lietuviškos informa-
cijos Novgorode dar neiškasta. Tėra
vienas laiškelis beržo tošyje, kur pa-
minėta Lietuva: esą Lietuva eina
prieš karelius. Tų kasinėjimų medži-
ga mums pasiekama. Novgorodas
suvėdė Lietuvą su Maskvos valstybe,
bet tai vyko jau XV amžiuje.

Kai kirtom kryžiuotį

ML. *Ar pavyks įlieti bent kiek
naujo požiūrio į didvyriškų kovų su
kryžiuočiais laikotarpi? O gal nieko
ir nereikia keisti mūsų mąstysenoje?*

A. Dubonis. Ta didvyriška kova
taip pat vyko su tam tikrais niuan-
sais – ne visada didvyriškais. Visko
būta. Lietuviai dar turėjo suvokti
Vokiečių ordino keliamą pavojų, –
Livonijos ordino pavojingumą su-
vokė kiek anksčiau. Tai labai sudė-
tingi dalykai. Lietuviai buvo nedi-
delė tauta, negalėjo kariauti 3–4
frontais ir išlikti kaip tauta. Reikė-
jo plėstis į Rusiją, naudotis jos iš-
tekliais.

ML. *O karas su totoriais?*

A. Dubonis. Lietuviai totorių
bijojo nuo XIII a., pirmasis su jais
susirėmė tik Algirdas, kai totoriai
jau buvo apsilpę. Algirdas ir su jais
stengėsi rasti bendrą kalbą.

ML. *Kaip vertinate gerai žinomą
ir mėgstamą kartoti teiginį, kad Lie-
tuvos Didžioji Kunigaikštystė sustab-
dė kryžiuočių skverbimąsi į Rytus ir
totorių judėjimą į Vakarų?*

A. Dubonis. Totoriai labai ir
nesiskverbė į etnines Lietuvos žem-
es, nes čia nebuvo ko plėsti. Pel-
kių zona netiko jų gyvenimo būdai,
todėl jie sustojo ties Kijevu, pietuo-
se ir pietryčiuose. O į Europą toto-
riai rengė taip pat ne užkariauja-
muosius, o plėšiamuosius žygius,
todėl kalbėti apie „lietuvių barje-
rą“ truputį naivu, perdėta.

Kitas reikalas – kovos su kry-
žiuočiais. Tačiau priešindami
kryžiuočiams ir nepriimdami krikš-
čionybės daugiausia patys lietuviai
ir nukentėjo. Bet tai politikos rei-
kalas. Lietuviai buvo išgąsdinti
žiemgalių, patyrusių tikrą genoci-
dą, likimo. Vieni žiemgaliai buvo
sunaikinti, kiti išstremti prie Kuršių
įlankos, o tretis pabėgo į Lietuvą.
Šis įspūdis buvo padarytas Traide-
niui, Vyteniui ir Gediminui. Visa
tai formavo labai priešišką Lietu-
vos politiką Vakarų atžvilgiu.

Ir sostinės mėgo keliauti

ML. *Ką pasakysite savo rašoma-
me tome apie Lietuvos sostines? Juk*

Trylikatomės „Lietuvos istorijos“ projekto vadovė ir vyriausioji redaktorė habil. dr. Jūratė Kiaupienė

Česlovo Laurinavičiaus optimizmas įtikina trylikatomės „Lietuvos istorijos“ projekto sėkme

net apie savo sostines ligi šiol žinome labai nedaug.

A. Dubonis. Neseniai teko per televiziją matyti dokumentinį filmą apie Anglijos karalių Henriką II. Anglija XII a. viduryje buvo stabilio valstybės, bet karalius Henrikas II prisėsdavo tik pavalgyti, o šiaip visą laiką praleisdavo balne ant žirgo. Jodavo iš pilies į pilį, taip kontroliavo valstybę, ją vienijo, tvarkė pats, niekuo nepasitikėjo. Toks buvo karaliaus gyvenimo būdas, tokia visuomenės būklė.

Lietuvos padėtis buvo panaši – Mindaugas taip pat nuolat judėjo. Aišku, buvo centrinės valdovų vietos: Traidenio – Kernavė, Gediminaičių – Trakai, paskui peršokę į Vilnių. Branduolys aiškus: Trakai, Kernavė ir Vilnius.

E. Rimša. O ar kitaip buvo Lenkijoje? Varšuva – bene ketvirta sostinė po Gniezno, Poznanės ir Krokuvos.

ML. O Lietuvos Voruta?

A. Dubonis. Vorutos galėjo ir nebūti – gal tai tebuvo įtvirtinimų konstrukcija? O gal pasienio pilis? Galėjo būti siaura vieta (*rus. Bopoma*), kur strateginiais sumetimais galėjo būti padarytas praėjimas į krašto gilumą. Kilus pavojui, ta praėjimo vieta galėjo būti uždarama. Antai Kuršių Nerijos pusiasalį skalviai uždarė vokiečių žygio metu, paskui juos sutriuškino.

J. Kiaupienė. Neretai savo XX ar XXI a. supratimą ir norus primetame viduramžiams. Dabar turime sostinę ir norime, kad ji tokia visuomet būtų vosinė. Ir dar vienintelė. O juk sostinė būdavo kilnojama, su tuo reikia susitaikyti.

Z. Kiaupa. Nuolatiniai politiniai centrai susiję su Bažnyčia, kartu buvusia politine jėga. Vyskupui, arkivyskupui reikėjo turėti katedrą, t. y. nuolatinę maldų ir tikėjimo sklandos vietą. O valdovas – tai teisėjas, gyvenęs iš natūrinės duoklės. Jis pats ir vykdavo tos duoklės pasiimtį į savo dvarus. Taip gyveno visa Europa ir gana ilgai.

Ko trūksta iki visiškos laimės

ML. Ko trūksta, bent jau šiandienos požiūriu, rašomai trylikatomėi „Lietuvos istorijai“? Pamėginkime aplenkti būsimuosius trylikatomės kritikus – geranoriškus ir kitokius, nes be kritikų sunku įsivaizduoti tokį darbą.

J. Kiaupienė. Trūksta daug ko. Vieną trūkumą jau minėjome: labai netolygiai ištyrinėti šaltiniai. Antras dalykas: trūksta Europos

šalių istoriografijos pažinimo. Lengva švaistyti žodžiais apie europinį kontekstą, bet tam būtina puikiai žinoti tą kontekstą. Per menkai dalyvaujama ir tarptautiniame mokslo gyvenime. Dažniausiai važiuojame į tas užsienio konferencijas, į kurias mus kviečia ir apmoka kelionę. Stažuotės įmanomos per įvairius fondus, bet toli gražu ne kiekvienas įstengia įveikti formalumų barjerus: pildyti aiškus popierius, gauti, pramušti... Bet ir nuvažiuavęs į kitų šalių bibliotekas supranti, kad net mokėdamas užsienio kalbą negali perskaityti viso to, ko reikėtų. Nors mūsų bibliotekose knygų padaugėjo, palyginti su sovietmečiu, bet šis procesas per lėtas. Taigi nors pradėjome kalbą apie valstybės užsakymą šiai 13 tomų *Lietuvos istorijai*, bet tikro valstybinio požiūrio į istorijos mokslą, palaikymo labai stinga.

ML. Tai gal per anksti valstybei imtis tokio projekto?

J. Kiaupienė. O kas žino, kad kada nors bus kitaip? Padėtis pasikeis tik tada, kai į tokio pobūdžio projektus ištrauks verslo struktūros, kai pati visuomenė pajus, kad jai tai – gyvybinės svarbos reikalas. Gal kai pasirodys ši trylikatomė, kažkas pasikeis ir mūsų gyvenime. Kol kas mes tik iš visų pusių jaučiame spaudimą, nurodymus, į kokias duomenų bazes turi patekti mūsų rašomi straipsniai ir panašiai. Nepavydėtinomis sąlygomis dirba mūsų humanitarai, o keliami maksimalūs reikalavimai. Valstybėje tie reikalai nėra deramai sprendžiami, ir mums tenka verstis savo pačių jėgomis.

Istoriografinio spaudimo įveika

Z. Kiaupa. Būtinai vienas patikslinimas: ne valstybė kalta, o valdantieji. O šį projektą darome valstybei ir žmonėms, bet ne valdantiems. Yra ir dar vienas sunkumas, jis glūdi pačioje mokslo prigimtyje. Istorijos moksle išivirtina ir pradeda savarankiškai gyvuoti tam tikri stereotipai, istoriografiniai teiginiai, kartais ateinantys iš šimto metų senumo istoriografijos. Pavyzdžiui, lenkų istoriko Oskaro Haleckio paleisti teiginiai, ir jais tikima, nes tai solidus autorius. Lietuvos istoriografijoje apstu tokių klaidingų teiginių.

J. Kiaupienė. Visa O. Haleckio Lietuvos ir Lenkijos santykių istorija buvo labai kryptingai orientuota, bet šis istorikas turėjo retą dovaną taip formuluoti savo teiginius,

kad jie atrodo įtikinami. Ir jie prigydavo. Vienas tokių teiginių, į kurį įtikėjo Lenkijos istoriografija ir kurį nekritiškai perėmė Lietuvos istoriografija, net nemėginusi patikrinti, tai remiantis vienu tekstu O. Haleckio sukurtas teiginys, kad XVI a. visa Lietuvos bajorija troško unijos su Lenkija ir tik didikai unijai priešinosi. Tai buvo kartojama iš knygos į knygą. Niekas iš Lietuvos istorikų neskaitęs Krokuvėje saugomo to pradinio 1562 m. vadinamosios Vitebsko peticijos teksto kartojo O. Haleckio teiginį. Šio istoriko įtaiga buvo milžiniška, ir tokių autorių yra daugiau. Tokia istoriografinio spaudimo įveika – didelė problema.

Kita problema – „garsusis“ dabartinis archyvų įstatymas, ir tai, kaip jis „padeda“ istorikams dirbti.

ML. Tačiau dr. Česlovas Laurinavičius apie šį įstatymą nė žodžiu neužsiminė, nors jam tenka rašyti *Sąjūdžio laikų ir Lietuvos valstybinumo atkūrimo istoriją*.

Č. Laurinavičius. Aš kitaip formulavau mintį: nėra archyvų, kuriais gali remtis istorikai.

Z. Kiaupa. Česlovas gal ir neis į archyvą, bet tie istorikai, kurie rašys 1940–1985, 1986 m. Lietuvos istoriją, būtinai susidurs su šia problema. O būtent tų istorikų darbų rezultatus ir mums teks integruoti į trylikatomę Istoriją. Jau dabar istorikai jaučia to archyvų įstatymo ydas. Stebina Lietuvos Respublikos Seimo nenuovokumas, primant tokio pobūdžio įstatymus.

Geriausia pagalba – netrukdyti

ML. Ar prasminga kalbėti apie kokią nors paramą projektui? Kas galėtų būti tokio „amžiaus projekto“ pagalbininkas istorikams?

J. Kiaupienė. Sunkiai įsivaizduoju, nes žmonės dirba taip, kaip yra pasirengę, kaip supranta savo darbą. O pasirengę ne per dieną ir ne per dvi. Mano nuomone, Lietuvos istorijos institute būtina bent padvigubinti mokslo darbuotojų, nes kol kas darbuotojai tik išeina, o ne ateina. LDK tyrinėtojai apsigina disertacijomis ir dažnai išeina į geriau apmokamą ir perspektyvesnį darbą. Tai materializmas, bet jis gyvoja, ir nieko čia nepadarysi. Kitas dalykas: jeigu norima ir reikalaujama, kad rašytume europietiška, tai jaunimui turi būti suteiktos sąlygos stažuotis, išvažiuoti į kitų šalių archyvus. Tuo turi rūpintis valstybės institucijos. Bent gerai, kad Lietuvos istorijos institutas turi 90 dienų pasikeitimo mokslininkais galimybę su Lenkija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės istorijos archyvai, o tai 500 metų istorija, yra ne Lietuvoje. Didžiosios dalies Vakaruose esančių archyvų mes nesame nė regėje. Tą patyriau pati asmeniškai dirbdama Vienos archyve, į kurį mane siuntė Lietuvos piliių tyrimo centras. Panašus archyvas yra Ispanijoje, kur nėra nuosekliai dirbęs nė vienas mūsų istorikas. O reikia apvažiuoti ir patyrinėti visus Europos archyvus. Kai kurie mūsų kaimynai tokias žvalgomąsias ekspedicijas atliko dar XIX amžiuje. Daug kuo galime pasinaudoti iš tų jų pastangų. Jei mąstome apie ateitį, tai tokias galimybes jaunieji tyrinėtojai privalo turėti ne kada nors, bet nuo savo veiklos moksle pradžios.

ML. Ką atsakytumėte į priekaištą, girdi, Lietuva – gūdi istorijos mokslo provincija ir dar nepribren-

do tokiems projektams kaip trylikatomės istorijos? Arba ne tie istorikai ją rašo, yra geresnių ir panašiai.

Z. Kiaupa. Visų šalių istorikai tam tikra prasme yra provinciniai: Prancūzijos, Anglijos istorikai rašo savo kraštų istorijas, ir Europos mastu tai tėra tam tikros provincijos. Taigi prancūzai, anglai istorikai yra provinciniai. Yra mokslai, kurių tyrinėjimų objektas yra be tėvynės, pavyzdžiui, fizika – ji visur vienoda. Bet yra humanitariniai mokslai, jie turi konkrečiai lokalizuotą tyrimų objektą. Tad jeigu pradėsime skirstyti vieni kitus į provincinius ir neprovincinius, paprasčiausiai parodysim, kad nesuvokiame humanitarinių mokslų esmės.

Dabar apie pagalbą. Šiandien būtų labai nelengva pasakyti, kokios pagalbos labiausiai reikia. Pirmiausia mums reikėtų dialogo, tačiau visi matėme, ar į Pirmąjį istorikų suvažiavimą atėjo daug ministerijos, departamento žmonių, kurie mums siuntinėja įvairius reikalavimus, normas, metodikas ir t. t. Kaip jie gali rengti mūsų darbų vertinimo metodikas, jei nesuvokia istorijos mokslų esmės. Keistas dalykas: valdininkai, išėję iš mokslininkų terpės, per kelierius metus visiškai pamiršta, ką patys prieš kurį laiką darė – jie jau nelinkę tartis su mokslo darbuotojais. Taip atsiranda nutarimai ir įstatymų projektai, nieko bendro neturintys su tų dokumentų „vartotojais“. Tai vis dėl normalaus dialogo stokos. Visiškas susvetimėjimas, kuris labai kenkia Lietuvos mokslui. Taip kertama šaka, ant kurios visi sėdime.

R. Miknys. Nevykdomi net ES reikalavimai, kuriuose nedviprasmiškai pasakyta, kaip valstybėse turi būti remiamas mokslas. Vadinasi, Lietuvos politikų visai kiti prioritetai – gamybos, ūkio, *Mažeikių naftos* reikalai. Dažnai mėgstama kartoti žodį – technologijos. Bet kas yra technologijos? Taikomieji dalykai, skirti gamybos skatinimui, toli gražu ne teoriniai. Ar kas galvoja apie žmogų, visuomenę? Jei tai būtų daroma, visai kitaip ir mes, istorikai, galėtume organizuoti savo darbą. Nemanau, kad Švietimo ir mokslo ministerija to nesupranta – lyg ir supranta. Bet, matote, mes ne pagrindinė jėga, nuo kurios galėtų priklausyti valstybės likimas. Girdi, jums duosime, bet dabar negalime, palaukite.

Z. Kiaupa. Tarsi kokia siena būtų tarp mokslo administratorių ir mokslininkų, iš dalies gal ir dėl to tie administratoriai jaučiasi silpni, nedarantys įtakos, nes nejučia mokslininkų palaikymo. Ūkio ministras savo užnugaryje jaučia įmonių, bendrovių palaikymą, o ką jaučia švietimo ir mokslo ministras?

Apie proginės kultūros reliktus

R. Miknys. Rašydami trylikatomę turime mąstyti, ką galime pasiūlyti visuomenei ar skaitančiam elitui, kuris ateityje dalyvaus valstybės valdyme? Dabar gana daug finansavimo gaunama artėjant 2009-tiesiems, Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio proga. Yra ir kitų komisijų – Lituanistinio paveldo įprasminimo ir kitos; joms taip pat skirta lėšų. Taigi artėjantis Lietuvos tūkstantmečio jubiliejus istorikams labai padėjo, o dabar reikia rasti kitą jubiliejų, nes tik taip pavyks išleisti reikšmingų leidinių.

Z. Kiaupa. Apie Lietuvos artėjančio tūkstantmečio jubiliejų pradėta garsiai kalbėti bene 1988 m., kai steigėme Lietuvos istorijos draugiją, bet dabar truputį gaila, nes tai proginės kultūros, vadinausi, savo esme – sovietinės kultūros reliktas. Dabar visa tai atsisuko prieš mus pačius.

Pabaigoje – optimizmo gurkšnį

ML. Bet argi nėra vietos optimistinei gaidai? Jau vien tai, kad vykdomas 13 tomų „Lietuvos istorijos“ projektas, daug ką pasako: to mūsų šalies istorijoje dar nėra buvę. Suprantu, apetitas kyla bevalgant, tačiau tai, kad projektas įgyvendinamas, rodo mūsų valstybės brandą ir tam tikrą mūsų žmonių istorinio sąmoningumo lygmenį. Ne viskas taip tamsu ir juoda mūsų istorikų ir apskritai mokslo gyvenime. Galima neabejoti, kad šios trylikatomės autoriai bus pasitikti ne vien šlovės litaurų garsais, bet ir aršia kritika, nes mūsų gimtojoje šalėje kitaip nebūna. Tačiau jūs emėtės šio projekto, išdrįsote, irodėte oponentams, kad tokia Istorija reikalinga, istorikai ir pati visuomenė jai pribrendo. Štai už šią darbų pradžią jums visiems labai ačiū. O rezultatams vertinti ateis laikas.

J. Kiaupienė. Tikėkimės, kad ir šios rašomos Istorijos ugdoma karta bus išmintingesnė, ir daugelio problemų, kurios šiandien mums atrodo neįveikiamos, tiesiog nebeliks.

Gintautė Lidžiuvienė. Liepos mėn. leidykla „Baltos lankos“ planuoja pradėti *Lietuvos istorijos II* tomo prenumeratą. Knygnai, kuriuose bus galima prenumeruoti *Lietuvos istoriją*, bus paskelbti spaudoje ir leidyklos tinklalapyje (www.baltoslankos.lt). Prenumeratoriai II tomą įsigis gerokai pigiau, nei jį pirksiantys knygynuose.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

BIOTECHNOLOGIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į biochemijos mokslo krypties dieninę doktorantūrą. Stojantieji pateikia: prašymą, gyvenimo aprašymą, magistro kvalifikacinio laipsnio ir jo priedų kopijas, dviejų mokslininkų rekomendacijas, paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas ar doktorantūros krypties mokslinį referatą.

Dokumentai priimami iki š. m. rugpjūčio 11 d. adresu: V. A. Graičiūno 8, 414 kab., LT-02241 Vilnius. Smulkesnė informacija dėl dokumentų priėmimo instituto tinklalapyje www.ibt.lt arba telefonu (8 ~ 5) 260 2109, 260 2103. Konkursas vyks rugsėjo mėnesį.

Direktorius

Pabaiga. Pradžia Nr. 11

Baigiam pokalbį su Europos Komisijos COST programos biuro Briuselyje už fizikos ir medžiagų mokslą atsakingu pareigūnu Piotru Svianteku (Piotr Świątek). Gegužės 13–15 d. jis dalyvavo Vilniuje COST programos remiamoje konferencijoje **Rizikos fizika**.

P. Svianteko giminės šaknys susijusios su Lietuva, todėl jam pirmą kartą atvykus į Lietuvą, magėjo apsilankyti Raseinių krašte Žemaitijoje, taip pat kitose vietovėse, kur gyveno jo protėviai.

Neokolonializmu nekvepia

Ar tyrėjai gali įsigyti aparatūros ir darbo priemonių už COST programos lėšas?

Ne, šias išlaidas turi padengti pati šalis, kurios mokslininkai dalyvauja COST projektuose. COST koordinuoja ir remia projektus, kurie jau pradėti vykdyti, t. y. palaikomi pačios valstybės. Beje, kai kurios šalys COST projektams vykdyti skiria papildomų lėšų, nes jeigu jau programų ekspertai priėmė projektą, tai yra tam tikras kokybės rodiklis. Tokios valstybės kaip Prancūzija, Čekija, Lenkija, Šveicarija COST projektams skiria papildomų lėšų. O štai Vokietija neskiria.

Tačiau ar COST programa neviršta nauja kolonializmo forma. COST skiria pinigus tam, kad mokslininkai bendradarbiautų, ir jie tą daro. Važiuoja į konferencijas, Europos mokslo centrus, ir gautus pinigus išleidžia ten, kur ši ES mokslo politika ir formuojama: Londone, Briuselyje, Paryžiuje.

Tačiau šiandien mes susitikome ne Londone ar Paryžiuje, o Vilniuje. Ir tai ne išimtis iš taisyklės. Suprantama, kad tyrimų reikalais tenka vykti į mokslo centrus, kad ir į CERN'ą. Vis dėlto labai daug COST programos renginių stengiamės rengti būtent Vidurio Europoje, kur mažesnės kainos, o ne Briuselyje, kur viskas kelerio kartus brangiau. Todėl daug išmintingiau tokias konferencijas ir COST tarybos posėdžius rengti Konstancoje (Rumunija) ar Vilniuje. 2006 m. panašioms renginiams COST skyrė 80 tūkst. eurų, tad pigesnėse šalyse tuos pinigus galima išleisti gerokai taupiau.

Žinios – svarbiau ir už pinigus

Ką patartumėte susirūpinusiems „smegenų nutekėjimu“ ir kitas šalis?

Lietuva ir kitos naujosios ES šalys labai bijo „smegenų nutekėjimo“ ir kitas šalis. Išvykėlių tarsi nelieka. Kai kurie sugrįžta, bet tai nėra labai dažnas reiškinys. Manau, kad šalis, šiuo atveju kalbu apie Lietuvą, turi labiau rūpintis išvykėliais, palaikyti su jais ryšį, kad tie žmonės jaustųsi esą reikalingi savo kraštui.

Piotras Sviantekas Lietuvos mokslininkus kviečia dalyvauti COST programoje

Tau bilietas nupirktas. Laikas sėsti į traukinį – ne vėluok!

Labai svarbu užsienio laboratorijose įgytą patirtį pritaikyti Lietuvoje. Patirtis, žinios – tai ne pinigai, tai gerokai svarbiau už pinigus. Žmonės nėra labai linkę pasakoti, kaip sugėbėjo gauti vieno ar kito fondo stipendiją, kaip jiems pavyko patekti į gerą pasaulio laboratoriją ir t. t., bijoma galimos konkurencijos. Todėl reikia aiškinti, kad informacija neturi būti slepiama, nes dukart įbristi į tą pačią upę nepavyks. Jeigu vienam pasisekė gauti Fulbright stipendiją, tai būtų gerai, kad kitas gautų NATO mokslui skiriamą ar kokio nors fondo stipendiją.

Kaip žmonėms įdiegti tai, kad dalydamiesi asmeniniu patyrimu, jie kartu turtėja ir patys. Juk ne visi tai supranta.

Galima įrodyti tik konkrečiais gyvenimo pavyzdžiais.

Gal reikia, kad kokia nors institucija ar visuomeninė organizacija imtųsi tokios veiklos?

Geriausia, kai iniciatyva yra jaunų žmonių rankose. Jie nebijo rizikuoti. Sėkmingiausiai veikianti organizacija, užsiimanti tokia veikla, su kurios patirtimi esu susipažinęs, tai rumunų organizacija *Ad astra*. Tai virtuali organizacija, jos veiklą inicijuoja tam tikri fiziniai asmenys. Labai svarbu, kad jauni rumunai, dirbantys Vakarų šalyse, per *Ad astra* gali keistis informacija, palaikyti ryšį. Iš *Ad astra* tinklalapio sužino, kur reikia kokių darbuotojų, kaip gauti stipendiją ir t. t. Labai veiksminga iniciatyva. *Ad astra* nuostata tokia: visi jie dirba užsieniuose, kad galų gale grįžtų į Rumuniją. Labai teisinga mintis. *Ad astra* – tai nepriklausoma ir nevalstybinė organizacija. Rumunai supranta, kaip svarbu keistis informacija, todėl kiekvienas organi-

zacijos narys moka tam tikrą nario mokestį, veikia simbolinį. Man taip pat yra tekę vadovauti panašiam projektui *Fit for Europe*.

Fit for Europe projektą palaikė Vokietijos organizacija *Stiftungsverband für die Deutsche Wissenschaft*. Ši organizacija administruoja visas mokslui pinigų skiriančias įmones, pavyzdžiui, *Volkswagen*, *Porsche*, taip pat konkrečius aukotojus. Gavome tam tikrą kiekį lėšų, kurios skiriamos šalių, siekiančių tapti ES narėmis, mokslininkams. Man teko dirbti toje organizacijoje, o Lietuva tuo metu dar nebuvo ES narė. Stengėmės padėti mokslininkams lengviau įsitraukti į Europos šalių mokslines programas. Svarbiausia buvo įveikti informacijos monopolizavimą ir pasiekti konkretų tyrinėtoją.

Ar pavyko įveikti tą informacijos monopolizavimą, gal net blokavimą?

Šiuo atveju labai svarbu, kad žmonės būtų motyvuoti tokiai veiklai: nusiunčiame žinių vienam, kad perduotų jas kitam, trečiam ir t. t. Mat jeigu kreiptumės į valstybinę instituciją, ši persiųstų kitai, ir informacijos sklaida nusloptų.

Labiau vertinti sugrįžėlius

Tačiau kad patys žmonės keistųsi informacija ir patirtimi, jie turi būti tuo suinteresuoti. Ne visi nori užsiimti tokia visuomenine veikla – aprašinėti ir skleisti savo patirtį. Nebent žmogus neturėtų ką veikti.

Tik tada, kai mokslininkai pajunta, kad keisdami informaciją jie patys turtėja, plečiasi jų bendravimo ratas. Paprastai mokslo žmonės tokio bendravimo naudą greitai pajunta.

Tačiau konkurencijos sąlygomis argi mokslininkas nepatenka į tokią

padėtį, kai gali laimėti tik kažką sužinojęs pirmas, laiku pateikęs paraišką ir t. t. Žodžiu, laimėjęs konkurencinę kovą.

Bet kurioje institucijoje nepalankiai vertinami „skrajūnai“, slapčiomis ieškantys geresnio darbo ar būdo, kaip „išskristi“ į pasaulyje vertinamą užsienio laboratoriją. Todėl apie tai paprastai viešai nesiskelbiama ir tokiomis sąlygomis nutūksta normalūs keitimosi informacija ryšiai.

Kaip įveikti tokį nepasitikėjimą aplinka? Siūlyčiau labiau vertinti iš užsienio sugrįžusius mokslininkus. Tegul iš šimto išvažiavusių grįžta tik penki, bet jūsų institucijai jie turėtų būti brangesni ir už tuos išvykėlius. Jie keletą metų kaupė žinias, įsivainikavo modernius mokslinio tyrimo būdus ir dirbo su naujausiomis technologijomis. Visas šias žinias sugrįžęs žmogus atiduoda savo institutui ar universitetui. Toks žmogus – didelė vertybė. Tegul tokių kol kas yra nedaug, bet jie verti daugelio išvykėlių. Jais ir reikėtų remtis.

Tačiau ar sugrįš geriausiai? Veikia tie, kurie užsienyje „nepriegis“.

Nebūtinai. Grįžusiųjų motyvai gali būti labai įvairūs. Šių žmonių nereikia bijoti, bet priešingai – teikti jiems naujų karjeros galimybių.

Tikrovė tokia, kad visada palankiau žvelgiama į savus, pažįstamus, iš kurių nelauki netikėtumų ar nelauktų, neprognozuojamų „inovacijų“.

Tai ir valstybės reikalas – pasiekti, kad sugrįžusieji gautų normalias darbo sąlygas ir galimybę kilti mokslinės karjeros laiptais. Lenkijos mokslo ir aukštojo mokslo ministerijoje pažįstu ne vieną aukštą pareigą užimančią asmenį, kurie daug metų gyve-

no Prancūzijoje ar Anglijoje, ten įgijo aukštą kvalifikaciją ir patirties.

Bet tai veikia išimties, o ne taisyklė?

Noriu štai ką pasakyti: labai gerai, kad įgiję patirties Vakaruose mokslininkai grįžta į tėvynę. Bet kad taip būtų, reikia su išvykusiais žmonėmis nuolat palaikyti ryšį.

Lietuvos mokslininkų sąjungos iniciatyva pradėta kaupti informacinė bazė apie užsienyje gyvenančius ir dirbančius mokslininkus iš Lietuvos. Vis dėlto praktiškai nėra lengva kaupti tuos duomenis.

Esu lenkas ir kada nors, baigęs aktyvią veiklą, norėčiau grįžti į gimtąjį Vroclavą. Tačiau ne šiuo metu, nes darbu Briuselyje esu patenkintas.

Airių pavyzdys rodo, kad kai tik pačioje Airijoje atsirado normalios darbo ir gyvenimo sąlygos, airiai pradėjo grįžti į tėvynę. O juk šios tautos žmonėms nebuvo sunku „prigyti“ JAV, nes daug airių buvo tarp Amerikos kūrėjų. Tai nėra išimtis, nes panašiai galima pasakyti ir apie kai kurių kitų tautų žmones.

Kol traukinys nenuvažiuo

Grįžkime prie šiandien vykstančios konferencijos „Rizikos fizika“. Kodėl COST programai rūpi rizikos fizika?

Pirmiausia todėl, kad COST programai apskritai rūpi tarpdisciplininiai tyrinėjimai. Su „grynaisiais“ ekonomikos, fizikos, psichologijos ir kitų mokslų projektais nelengva prasiimti prie tarptautinių programų ar kitų fondų paramos. O COST programai integruoti įvairių mokslų atliekamus tyrimus – ne kliūtis. Priešingai, mes siekiame tarpdiscipliniškumo. Antai kad ir kultūros paveldo tyrinėjimų ir išsaugojimo projektai, kuriuose turi bendradarbiauti skirtingų sričių tyrinėtojai. Panašiai ir su aplinkos apsaugos projektais, tik tai sričiai skiriama palyginti daug dėmesio, nes pasaulis suprato, kuo gali baigtis, jeigu viskas bus palikta saviškai. Sudėtingesnė kultūros paveldo objektų padėtis.

Lietuvos mokslininkai taip pat galėtų drąsiau siūlyti savo tarpdisciplininius projektus COST programai. Tuo labiau tai svarbu daryti, nes Lietuva už dalyvavimą šioje programoje moka tam tikrą įmoką. Ji jau sumokėta, taigi kiekvienam Lietuvos mokslininkui reikėtų žinoti: jam bilietas nupirktas, pats laikas sėsti į traukinį. Kodėl vėluojate?

Štai kad ir rizikos fizikoje dirbantys mokslininkai: jie 3–4 kartus gali susitikti įvairiuose Europos miestuose, skaityti pranešimus, diskutuoti. Keista, jeigu kas nors to nedaro, nes patiems mokslininkams tai visiškai nieko nekainuoja, už juos sumoka COST programa.

Mus ypač domina jauni 30–35 metų mokslininkai. Jie COST programoje gali gauti daug gerų pasiūlymų.

Ką gi, tie mūsų skaitytojai, kurie ligi šiol nedalyvavo COST programoje arba buvo mažai apie ją girdėję, po šios publikacijos jau nebegalės skųstis kažko nežinoję. Tikėkimės, kad Lietuvoje COST programos dalyvių gerokai padaugės.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius